

Biuletenio tematika ir tema

Energetika, energijos politika ir ekonomika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Pensijų sistema Lietuvoje: diskusiniai aspektai

Esminiai žodžiai

Pensijų sistema, pensinis amžius, pensinės išmokos, pensinio amžiaus ilginimas, antroji pensijų pakopa, trečioji pensijų pakopa, pensijų fondai, profesiniai fondai

Serija ir registracijos numeris

V-2024-2 ir V-2024-3

Leidimo data

2024-07-02

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

Analitinė apžvalga Kita

Šaltiniai: kategorijos

- Teisės aktai Politinė komunikacija
 Analitinių centrų kūriniai / leidiniai Žiniasklaidos turinys
 Socialinių tinklų turinys Statistiniai duomenys Mokslo darbai
 Metainformaciniai produktai Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

2018 03 07 -
2024 06 20

Šaltiniai: kalbos

- Lietuvių k. Lenkų k.
 Anglų k. Kitos ES kalbos
 Rusų k. Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2024). *Pensijų sistema Lietuvoje: diskusiniai aspektai* (V-2024-2 ir V-2024-3). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109, Vilnius.

Turinio apžvalga

Šioje apžvalgoje aptariama:

- kitų Europos šalių pensijų sistemos;
- pensijų išmokų dydis Lietuvoje - „Sodros“ pensija;
- pensinio amžiaus ilginimo galimybės mūsų šalyje;
- skirtumai tarp moterų ir vyrų pensijų;
- pensijų kaupimo klausimai;
- darbdavio prisidėjimas prie darbuotojų pensijų kaupimo.

1. Įžanga

Pensijų sistemos yra pagrindinis vyresnio amžiaus žmonių socialinės apsaugos elementas. Informacinėje erdvėje teigiama, kad nemenką pavojų Europos šalių pensijų sistemoms kelia demografiniai pokyčiai - Europa sensta. Ilgėjant gyvenimo trukmei ir esant mažesniai gimstamumui, daugelyje šalių vyresnio amžiaus piliečių dalis didėja, palyginti su darbingo amžiaus gyventojais. Tai kelia ekspertų susirūpinimą dėl pensijų sistemų tvarumo - kaip šalys sugebės užtikrinti pakankamą išmokų lygį ir apsaugoti vyresnio amžiaus gyventojus nuo skurdo. Kai kurios šalys jau ėmėsi veiksmų - pavyzdžiui, Nyderlandai ir Prancūzija pastaruoju metu priėmė esmines reformas. Vokietija taip pat imasi reformų paketo. Svarbu paminėti, kad šiose šalyse reformas skatina ne tik demografinė situacija, bet ir nepateisinti lūkesčiai dėl sistemos veikimo. Lietuvos visuomenė viena greičiausiai senstančių Europos Sąjungoje.

Šiuo metu ES daugiau nei penktadalys gyventojų yra 65 metų ir vyresni, o kiekvienam vyresniam žmogui tenka trys darbingo amžiaus asmenys. Tačiau prognozės rodo, kad iki 2050 m. vyresnio amžiaus žmonės sudarys beveik trečdalis gyventojų, o kiekvienam vyresniam žmogui teks mažiau nei du darbingo amžiaus asmenys.¹ Europos Komisijos senėjimo ataskaitoje „Ageing Europe“ prognozuojama, kad 2050 m. Lietuvoje gyventojų amžiaus mediana bus septyneriais metais didesnė nei dabar ir sieks 51 metus (ketvirta vieta Europoje). Teigiama, kad toks augimo tempas yra beveik dvigubai spartesnis negu ES vidurkis.²

Lietuvoje pensijos yra pagrindinis (neretai ir vienintelis) vyresnio amžiaus žmonių pragyvenimo šaltinis. Tai kompleksiška struktūra, susidedanti iš valstybinio socialinio draudimo, privačių pensijų fondų ir savanoriškų kaupimo schemų. Pagrindinis šios sistemos tikslas yra užtikrinti ekonominę saugumą ir orų gyvenimą vyresnio amžiaus žmonėms, kurie jau pasitraukė iš darbo rinkos. Vis dėlto demografinės tendencijos, ekonominiai iššūkiai ir politinės diskusijos lemia nuolatinę pensijų

¹ Securing the future of Europe's ageing population by 2050. (2023 m. gruodis). Prieiga per internetą:

[https://www.thelancet.com/journals/lanape/article/PIIS2666-7762\(23\)00226-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanape/article/PIIS2666-7762(23)00226-0/fulltext)

² Blekaitis, L. (2019 m. lapkričio 25 d.). Prognozė: Lietuvos gyventojų populiacija bus viena iš keturių vyriausių Europoje. Prieiga per internetą:

<https://m.kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/prognoze-lietuvos-gyventoju-populiacija-bus-viena-keturiu-vyriausiu-europoje-941121>

sistemos peržiūrą. Senstanti visuomenė, mažėjantis dirbančių asmenų skaičius ir nedidelės pensijos sukelia socialinę įtampą, kelia klausimų dėl sistemos tvarumo bei efektyvumo.

Toliau šioje apžvalgoje aptariamos kitų ES šalių pensijų sistemos, „Sodros“, kuri Lietuvoje atlieka pagrindinį pensinį užtikrinimą, mokamos pensijos, diskusiniai aspektai, taip pat kai kurie su antrosios ir trečiosios pakopos pensijomis susiję probleminiai klausimai.

2. Pensijų sistemos Europos šalyse

Viešajame diskurse dažniausiai teigiama, kad ES pensijų sistemos yra labai skirtingos ir sunkiai palyginamos, nes kiekviena valstybė narė turi savo unikalius socialinės apsaugos ir pensijų sistemų modelius, prie kurių formavimosi prisidėjo skirtinga šalių istorinė, kultūrinė, ekonominė ir politinė raida. Tačiau visas pensijų sistemas vienija bendras tikslas – užtikrinti kuo oresnį gyvenimo lygį vyresnio amžiaus žmonėms, baigusiems darbinę karjerą.

Europos šalių pensijų sistemos skiriasi ne tik savo struktūra, bet ir pagal tai, kaip jos prisitaiko prie skirtingų ekonominių ir socialinių sąlygų. Daugelio ES valstybių narių pensijų sistemos remiasi trijų lygių (pakopų) principu: valstybinės, profesinės ir privačios pensijos. Kiekvienas lygis skirtingose šalyse gali būti skirtingai išvystytas ir turėti savo specifiką. Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje ar Prancūzijoje, valstybinė pensijų sistema yra pagrindinė, ją papildo profesinės pensijos ir privačios pensijos. Tačiau yra šalių, kuriose dominuoja kiti modeliai. Pavyzdžiui, Nyderlanduose veikia išmokų, pagrįstų išdirbtų metų skaičiumi, sistema, o Švedijoje įgyvendinta indėlių apmokėjimo sistema, kai žmonės patys renkasi, kiek ir kada nori įnešti į savo pensijų sąskaitas.³

Europos Komisija išskyrė bendruosius pensijų sistemų bruožus ir suskirstė ES šalis pagal jų schemas, tai yra⁴:

- nustatytų išmokų sistema (angl. *Defined Benefit (DB)*) – sistema, kai pastovi kaupimo norma mokama už kiekvienus darbo metus. Išmokos grindžiamos viso gyvenimo vidutiniu perkainotu darbo užmokesčiu. Šiai schemai priskiriama Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekija, Suomija, Vengrija, Liuksemburgas, Portugalija, Slovėnija ir Ispanija;
- santykinai apibrėžti įnašai (angl. *Notional Defined Contributions (NDC)*) – tai įplaukos į numanomas sąskaitas kiekvienais metais (darbo užmokestis dauginamas iš įmokų tarifo). Santykinis kapitalas didinamas kiekvienais metais pagal santykinę palūkanų normą. Išėjus į pensiją sukauptas santykinis kapitalas dalijamas iš santykinio anuiteto koeficiento. Šiai sistemai priskiriama Italija, Latvija, Lenkija, Švedija;
- taškų sistema (angl. *Point system (PS)*) – sistema, kai įmokos, sumokėtos per visą asmens darbo laikotarpį, yra verčiamos į taškus, kurie kaupiami sąskaitoje. Pensijos išmoka priklauso nuo taško vertės išėjimo į pensiją metu. Šia pensijų sistema naudojasi Kroatija, Kipras, Estija, Vokietija, Lietuva, Rumunija, Slovėnija;
- fiksuoto dydžio + DB sistema, ja naudojasi Danija, Airija, Malta, Nyderlandai;
- kiti deriniai: Graikija – vienodas tarifas + DB + NDC (papildoma privaloma pensijų sistema), Prancūzija – DB + PS (papildomos pensijų sistemos AGIRC ir ARRCO).

Kad būtų lengviau suprasti, kaip skirtingai išvystytos pensijų sistemos Europoje, galima bendrais bruožais aptarti keletą pavyzdžių. JAV konsultacinės bendrovės „Mercer“ duomenimis, Islandija, Nyderlandai ir Danija yra sukūrusios geriausias pensijų sistemas visame pasaulyje. Bendrovės indeksą sudaro trys kategorijos, pagal kurias vertinama pensijų sistema: adekvatumas, tvarumas ir vientisumas.⁵ Gyventojų gaunamos pajamos senatvėje šiose šalyse siekia apie 80-90 proc. iki tol buvusio atlyginimo.

Islandijos pensijų sistema remiasi trimis pagrindiniais ramsčiais: socialinio draudimo sistema, darbo pensijų fondais ir papildomu pensijų kaupimu.⁶ Valstybės mokama bazinė pensija Islandijoje siekia apie 33 proc. buvusio atlyginimo, o privalomų profesinių pensijų fondų išmokos sudaro kitą dalį buvusių pajamų. Profesiniuose fonduose privalo kaupti visi dirbantys asmenys nuo 16 iki 70 m. Darbuotojai į šiuos fondus moka iki 4 proc. savo atlyginimo, o darbdaviai prideda dar 11,5 proc. Fonduose kaupiamos lėšos yra investuojamos. Pervesti įmokas į papildomo pensinio kaupimo fondus gali tiek darbuotojai, tiek darbdaviai. Jei darbuotojas į šiuos fondus perveda 2-4 proc. mėnesinio atlyginimo, darbdavys pagal įstatymą įpareigotas skirti papildomus 2 proc. Nuo 60 metų galima apsispręsti dėl pinigų pasiėmimo iš papildomo fondo, išmokos apmokestinamos pajamų mokesčiu, o mirties atveju yra paveldimos.⁷ Taip pat galimas pensijos mokėjimo atidėjimas arba išankstinė pensija. Atidedant senatvės pensijos mokėjimą, išmoka gali būti padidinta 0,5 procento už kiekvieną atidedamą mėnesį iki 72 metų. Išankstinė pensija galima nuo 65 metų, bet tada suma mažėja už kiekvieną mėnesį, kurį yra paankstinta pensija.⁸

Nyderlandų pensijų sistema taip pat sudaro trys pakopos: valstybės mokama bazinė bendroji senatvės pensija, pensija, kurią darbuotojai kaupia per darbdavį, ir individualūs bankų ar draudimo produktai. Visi žmonės, gyvenę arba dirbę Nyderlanduose būdami nuo 15 iki 65 metų amžiaus, senatvėje turi teisę gauti valstybinę pensiją. Kiekvienais metais, kai

³ European Parliament. (n. d.). Understanding EU action on pensions. [PDF failas]. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/753953/EPRS_BRI\(2023\)753953_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/753953/EPRS_BRI(2023)753953_EN.pdf)

⁴ Ten pat.

⁵ Planning To Move To Europe? These Are The Best And Worst Countries To Retire. (2023 m. gruodžio 18 d.). Prieiga per internetą: <https://www.ndtv.com/world-news/iceland-netherlands-and-denmark-have-best-pension-systems-in-the-world-europe-best-worst-countries-4696139>

⁶ Old-age pension in Iceland. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.norden.org/en/info-norden/old-age-pension-iceland>

⁷ Geriausias pensijų sistemos Europoje: svarbus darbdavio prisidėjimas. (2023 m. vasario 24 d.). Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/mano-earai/geriausias-pensiju-sistemos-europoje-svarbus-darbdavio-prisidejimas-92645157>

⁸ Retirement. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://island.is/en/life-events/Retirement#drawing-on-your-retirement-pension-early-or-postponing-payout>

asmuo moka sveikatos draudimo mokesť šalyje, jis sukaupta 2 proc. valstybinės pensijos. Teisę į valstybinę pensiją kaupia ir nedirbantys žmonės. Pažymima, kad Nyderlandų valstybinė pensija suteikia tik ribotą aprūpinimą pensininkams ir turi būti papildyta išmokomis iš antrosios ir trečiosios pakopų. Taip pat pensija gali būti mažinama 2 proc. už kiekvienus metus, kai negyvenama ar nedirbama šalyje.⁹

Antrojoje pensijų pakopoje tiek darbdaviai, tiek darbuotojai moka kolektyvinėse darbo sutartyse nustatytą sumą į pensijų fondą, su kuriuo darbdavys yra susietas. Pensijų fondas iš kiekvieno dalyvio gauna vienodą įmoką – nustatant įnašo dydį neatsižvelgiama į konkrečius kintamuosius, tokius kaip amžius, lytis, sveikata, pajamos ar kt. Pensijų fondas gali būti skirtas visoms konkrečioms įmonėms, aptarnauti vieną verslą arba skirtas tam tikros profesinės grupės darbuotojams, pavyzdžiui, gydytojams ir kineziterapeutams. Pensijų fondas iš kiekvieno dalyvio gauna vienodo dydžio įmoką. Profesinių pensijų fondai nesiekia pelno, jų tikslas – papildyti valstybinę pensiją tiek, kad galutinė pensija būtų lygi 70 proc. buvusio atlyginimo.¹⁰ Trečiąja pensijų pakopa, kuri yra individualūs pensijų fondų produktai arba planai, dažniausiai naudojami savarankiškai dirbantys asmenys ir pramonės šakų, kuriose nėra kolektyvinių pensijų fondų, darbuotojai.¹¹

Danijos pensijų sistema taip pat susideda iš trijų skirtingų pensijų rūšių: įstatymu nustatytų pensijų, darbo rinkos pensijų ir individualių pensijų.¹² Valstybinės pensijos išmoką sudaro dvi dalys: valstybinės pensijos bazinis dydis ir valstybinės pensijos priedas, skirtas labiausiai finansiškai stokojantiems asmenims. Valstybinė pensija skiriama visiems Danijos piliečiams ir legaliai gyvenantiems asmenims, kurie Danijoje gyveno mažiausiai trejus metus nuo 15 metų iki įstatymu nustatyto pensinio amžiaus. Norėdami sukaupti visą bazinę pensijos sumą, asmenys turi būti ne mažiau kaip 40 gyvenimo metų praleidę Danijoje.¹³

Antrąją pensijų pakopą Danijoje sudaro darbo rinkos papildoma pensija ir profesinės pensijos. Danijos darbo rinkos papildomos pensijos draudimas apima visus darbuotojus nuo 16 iki 66 metų, dirbančius ne mažiau kaip devynias valandas per savaitę, ir yra privalomas. Įmokas paprastai moka darbdavys ir darbuotojas, o finansinis įnašas yra nustatyto dydžio ir reguliuojamas įstatymu, atsižvelgiant į dirbtų valandų skaičių. Paprastai darbuotojas moka 1/3 numatytos sumos dalį, o 2/3 sumoka darbdavys. Ši pensijų sistema taip pat apima asmenis, gaunančius kitas socialinio draudimo išmokas, pavyzdžiui, motinystės, kurių įmokas moka pašalpos gavėjas ir valstybė.¹⁴ Profesinių pensijų planai apima visus viešojo sektoriaus darbuotojus (išskyrus valstybės tarnautojus – jiems mokama valstybės tarnautojų pensija, apskaičiuojama pagal darbo valstybės tarnyboje stažą). Profesinės pensijos yra pagrįstos kolektyvinėmis socialinių partnerių sutartimis, pagal kurias darbuotojui dalyvavimas privalomas. Įmokų tarifai yra numatyti kolektyvinėse sutartyse ir yra panašūs visiems darbuotojams. Šias įmokas taip pat moka darbdavys (2/3) ir darbuotojas (1/3). Šiuo metu įmokų tarifai svyruoja nuo 12 proc. iki 18 proc. atlyginimo.¹⁵ Taip pat pensijų kaupimo sistema yra privaloma gaunantiems kitas socialinio draudimo išmokas, pavyzdžiui, bedarbio pašalpą. Trečiąją pakopą Danijoje dažniausiai renkasi gyventojai, kurie nori papildomomis pajamomis papildyti pirmų dviejų pakopų išmokas, arba savarankiškai dirbantys asmenys. Trečioji pakopa Danijoje yra savarankiška ir privati, pagrįsta asmeniniais mokėjimais, o įmokų dydis priklauso nuo pasirinkto plano.¹⁶

ES institucijos įvardija bendrus pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduria valstybės narės, tai:¹⁷

- daugumoje ES šalių pensininkų pragyvenimo lygis yra žemesnis nei dirbančiųjų;
- esama didelių skurdo rizikos ir pensijų dydžio skirtumų tarp šalių;
- didelis atotrūkis tarp moterų ir vyrų pensijų – vyresnio amžiaus moterims gresia didesnis skurdo ar socialinės atskirties pavojus nei vyrams, o moterų pensijos yra vidutiniškai beveik trečdaliu mažesnės.

3. Pensijų dydis Lietuvoje

Lietuvos viešajame diskurse teigiama, kad šalyje senatvės pensija viena mažiausių Europos Sąjungoje – ekspertai skaičiuoja, kad į pensiją išėję Lietuvos gyventojai gauna mažiau nei pusę buvusio atlyginimo, o skurdas gresia kas ketvirtam pensininkui. Pagal Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) prognozes, netolimoje ateityje pensijų dydžius mus pralenks net ir skurdesnės šalys.

Nors Lietuvoje senatvės pensijos kasmet auga, jos išlieka vienos mažiausių tarp ES šalių – pajamų pakeitimo norma šiuo metu yra apie 43 proc., o kitose šalyse pensijos ženkliai didesnės (pavyzdžiui Danijoje 84 proc., Nyderlanduose 85 proc.,

⁹ Pensions & Retirement age in the Netherlands. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.iamexpat.nl/expat-info/official-issues/pensions-retirement-netherlands>

¹⁰ Pension Rights. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.euraxess.nl/netherlands/information-researchers/pension-rights>

¹¹ Pensions & Retirement age in the Netherlands. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.iamexpat.nl/expat-info/official-issues/pensions-retirement-netherlands>

¹² State Pension. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://lifeindenmark.borger.dk/pension/state-pension>

¹³ Stagelund Hvidt, M. [2021]. The Danish Old Age Security System in 2020. Prieiga per internetą: <https://www.mpisoc.mpg.de/en/social-law/research/research-projects/pension-maps/project-website/denmark/>

¹⁴ Danish Labour Market Supplementary Pension. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.mpisoc.mpg.de/en/social-law/research/research-projects/pension-maps/project-website/denmark/danish-labour-market-supplementary-pension/>

¹⁵ Occupational Pensions. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.mpisoc.mpg.de/en/social-law/research/research-projects/pension-maps/project-website/denmark/occupational-pension/>

¹⁶ Private Pension Schemes. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.mpisoc.mpg.de/en/social-law/research/research-projects/pension-maps/project-website/denmark/private-pension-schemes/>

¹⁷ Europos Komisija. (n. d.). Pensijos. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752>

Austrijoje - net 87 proc., o EBPO šalių vidurkis siekia 62 proc.).¹⁸ Lietuvos gyventojai išeidami į pensiją patiria didelį pajamų ir gyvenimo kokybės sumažėjimą. Pernai vidutinė pensija neturint būtinojo darbo stažo buvo apie 539 eurai, o vidutinė pensija turint būtinajį stažą siekė 574 eurus. 2024 m. pensijos turi pasiekti 605 eurus neturint būtinojo stažo ir 644 eurus turint būtinajį stažą. Tiesa, būtinas stažas senatvės pensijai gauti yra nuosekliai didinamas iki 2027 m., kol pasieks 35-erius metus. Šiais metais būtinas darbo stažas yra 33 metai.¹⁹

Pensijų dydžiui palyginti dažniausiai naudojami du būdai: (1) vidutinė senatvės pensija eurai arba kita valiuta. Šis būdas yra pats paprasčiausias, bet ne visada tikslus, nes yra valstybių, kur pensijos apmokestinamos. Lietuvoje nuo pensijos mokesčiai neatskaičiuojami; (2) pajamų pakeitimo norma - vidutinės pensijos (neatskaičius mokesčių) ir vidutinio darbo užmokesčio (neatskaičius mokesčių) santykis. Šis palyginimo būdas leidžia geriau suvokti pensininkų aprūpinimo lygį šalyse.²⁰

Lietuvoje skurdo rodikliai yra vieni didžiausių Europos Sąjungoje, Lietuvos pensininkai bene labiausiai skurstanti visuomenės dalis. Bendras skurdo rizikos lygis Lietuvoje 2022 m. siekė 20,9 proc.²¹ Absoliučiausiai skurde gyveno 106 tūkst. gyventojų, o skurdo riziką patyrė daugiau nei 586 tūkst. šalies gyventojų.²² Gausiausią skurstančios visuomenės grupę sudarė 65 metų ir vyresni asmenys - jų skurdo rizikos lygis siekė 39,5 proc.²³ (palyginti ES skurdo rizikos lygio vidurkis 2022 m. siekė 16,5 proc., vidutiniškai skurdo rizikoje gyveno 12,2 proc. ES pensininkų). 2023 m. Lietuvoje absoliutaus skurdo riba buvo 354 eurai per mėnesį vienam gyvenančiam asmeniui, o skurdo rizikos riba - 566 eurai per mėnesį vienam asmeniui.²⁴ Tokie duomenys rodo, kad vidutinė senatvės pensija Lietuvoje balansuoja ant skurdo rizikos ribos.

Pensijos kasmet didėja, jos indeksuojamos atsižvelgiant į darbo užmokesčio fondo, ekonominius, demografinius ir kitus pokyčius. Pensijų išmokos perskaičiuojamos kiekvienų metų pradžioje, jų dydis atnaujinamas automatiškai. Kiekvienais metais dirbančių pensininkų pensijos perskaičiuojamos papildomai, jos dažniausiai padidėja dėl sukaupto papildomo stažo ir papildomai sukauptų apskaitos vienetų (taškų). Gaunantiems pačias mažiausias pensijas mokamos pensijų priemokos. Visų gaunamų pensijų suma negali būti mažesnė nei minimalių vartojimo poreikių dydis (2023 metais jis siekė 354 eurus). Taigi jei žmogui apskaičiuota pensija yra mažesnė nei 354 eurai jis gauna tokią priemoką, kad jo gaunama suma būtų ne mažesnė nei 354 eurai.²⁵ 2024 m. minimalių vartojimo poreikių dydis padidėjo iki 446 eurų.²⁶ Nepaisant to, Lietuvos gyventojai mano, kad pensijos per mažos. 2023 metų kovą bendrovė „Spinter tyrimai“ „Swedbank“ užsakymu atliko 1 016 gyventojų nuo 18 iki 75 metų apklausą. Apibendrinus rezultatus paaiškėjo, kad tik 6 proc. gyventojų manė, jog vidutinės senatvės pensijos, kuri tuo metu sudarė apie 540 eurų, pakaktų patenkinti senatvės poreikiams ir norams. Norėjimą pasilikti darbo rinkoje sulaukus pensinio amžiaus 46 proc. respondentų siejo su negalėjimu pragyventi iš pensijos.

Viešojoje erdvėje teigiama, kad vyresnio amžiaus žmonių finansiniai poreikiai yra mažesni. Remiamasi tuo, kad jiems nebereikia rūpintis vaikais, jų mokslu, mokėti būsto ir kitų paskolų, sumažėja kiti poreikiai. Kad būtų išlaikomas panašus gyvenimo lygis, kaip dirbant, rekomenduojama, kad pajamų pakeitimo norma būtų 70-80 proc.²⁷ „Luminor investicijų valdymo“ užsakymu „Norstat“ atliko apklausą, kuri parodė, kad 18 proc. gyventojų pritaria, jog norint išlaikyti panašaus gyvenimo lygį pensijoje pajamų pakeitimo norma turėtų būti 70-80 proc. 40 proc. apklaustųjų manė, kad finansiniam stabilumui pasiekti jų pensijos dydis turėtų sudaryti daugiau nei 81 proc. buvusių pajamų. 26 proc. apklaustųjų pasitenkintų mažiau negu 70 proc. buvusių pajamų siekiančia pensija.²⁸

Kalbėdami apie mažas senatvės pensijas daugelis politikų ir ekspertų teigia, kad negalima tikėtis didelių pensijų, nes Lietuva tam skiria nedaug finansinių išteklių, palyginti su ES šalimis. Lietuva pensijoms skiria apie 6 proc. BVP, o Europos Sąjungos vidurkis apie 12 proc.²⁹ Vilniaus universiteto docentės dr. Jekaterinos Navickės teigimu, tam, kad būtų pateisinti lūkesčiai, susiję su pensijomis, būtina ieškoti daugiau finansinių išteklių. Anot ekspertės, norint padvigubinti pensijas, reikėtų padvigubinti ir tam skiriamą biudžeto dalį.³⁰

¹⁸ Mačiulis, N. (2023 m. balandžio 7 d.). Kaip padvigubinti pensijas? Prieiga per internetą: <https://blog.swedbank.lt/pensija-pranesimai-spaudai/kaip-padvigubinti-pensijas>

¹⁹ Kuktienė, E. (2024 m. vasario 2 d.). Naujas šokas dėl pensijų Lietuvoje - tai, kas prognozuojama netolimoje ateityje, atima žadą. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/verslas/mano-pinigai/2024/02/02/news/naujas-sokas-del-pensiju-lietuvoje-tai-kas-prognozuojama-netolimoje-ateityje-atima-zada-30336977>

²⁰ Žilionis, M. (2023 m. rugsėjo 20 d.). Lietuviškos pensijos - mažiausios ES: tikrai atsiliekame nuo visų ar tik tokie skaičiai? Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/lietuviskos-pensijos-maziausios-es-tikrai-atsilieka-nuo-visu-ar-tik-tokie-skaiciai-1260368>

²¹ Per mėnesį 4 asmenų šeima išgyvena už 1071 eurų: ar šiais laikais tai įmanoma? (2023 m. balandžio 27 d.). Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/projekta/sutaupyk/taupymo-aktualijos/per-menesi-4-asmenu-seima-isgyvena-uz-1071-euru-ar-siais-laikais-tai-imanoma-93191881>

²² Savickas, E. (2023 m. liepos 28 d.). Absoliutaus skurdo lygis Lietuvoje šiemet sumažėjo. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/absoliutaus-skurdo-lygis-lietuvoje-siemet-sumazejo-94051793>

²³ Valstybės duomenų agentūra pristatys naujausią skurdo statistiką. (2023 m. liepos 28 d.). Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/valstybes-duomenu-agentura-pristatys-naujausia-skurdo-statistika-56-2089032>

²⁴ Savickas, E. (2023 m. liepos 28 d.). Absoliutaus skurdo lygis Lietuvoje šiemet sumažėjo. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/absoliutaus-skurdo-lygis-lietuvoje-siemet-sumazejo-94051793>

²⁵ Nuo ko priklausо būsimos pensijos dydis: štai ką svarbu žinoti. (2023 m. spalio 19 d.). Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/sodra-primena-ka-svarbu-zinoti-apie-savo-busima-pensija-662-2131156>

²⁶ Čiužauskas, D. (2024 m. vasario 24 d.). Dirbantys senjorai nuo kovo gaus naujo dydžio pensijas: skelbia, ką žinoti svarbiausia. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/verslas/mano-pinigai/2024/02/24/news/dirbantys-seniorai-nuo-kovo-gaus-naujo-dydzio-pensijas-skelbia-ka-zinoti-svarbiausia-30667116>

²⁷ Kiek reikėtų sukaupti pinigų, kad tikėtina pensija senatvėje būtų verta 1000 eurų. (2022 m. liepos 22 d.). Prieiga per internetą: <https://www.luminor.lt/lt/naujienos/kiek-reiketu-sukaupiti-pinigu-kad-tiketina-pensija-senatveje-butu-verta-1000-euru>

²⁸ Tyrimas: Lietuvos gyventojai nori darbo užmokesčiui prilygstančios pensijos, tačiau realybė kitokia. (2023 m. birželio 8 d.). Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/tyrimas-lietuvos-gyventojai-nori-darbo-uzmokesciui-prilygstancios-pensijos-taciau-realybe-kitokia-662-2066040>

²⁹ Sagaitytė, G. (2024 m. sausio 17 d.). Ekspertė apie būsimų senjorų perspektyvas: norime mažų mokesčių, bet gauti pensijas kaip skandinavai. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2173623/eksperte-apie-busimu-senjoru-perspektyvas-norime-mazu-mokesciu-bet-gauti-pensijas-kaip-skandinavai>

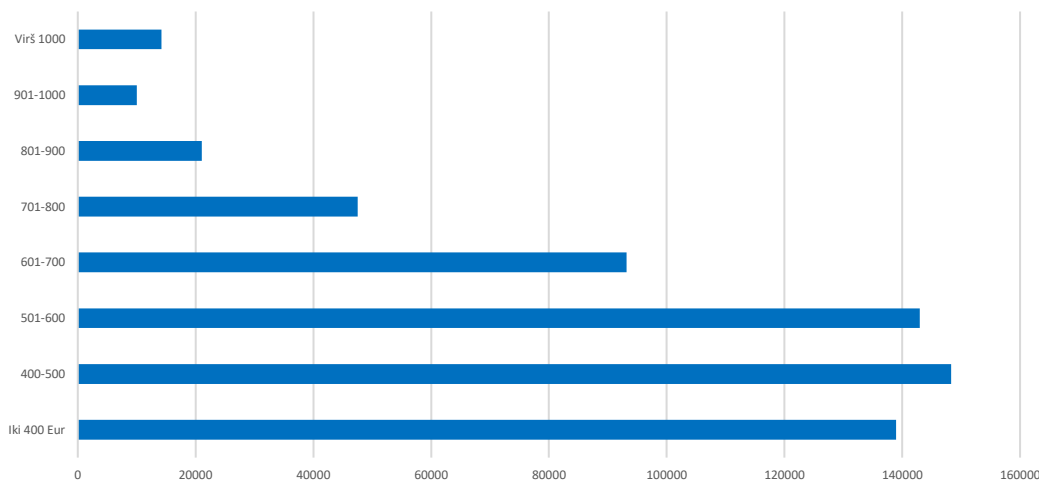
³⁰ Ten pat.

Kai diskutuojama apie pensijų dydžius, kaip į potencialų rezervą visų akys dažnai nukrypsta į „Sodra“. „Sodra“ surenka gerokai daugiau pinigų, nei jų išmokama pensijoms ir kitoms išmokoms. Per pastaruosius trejus metus „Sodra“ iš gyventojų ir verslo surinko 2 mlrd. eurų daugiau, nei išmokėjo. „Sodros“ komunikacijos skyriaus patarėja Malgožata Kozič patvirtino, kad šiuo metu „Sodros“ pajamos viršija išlaidas, ir paaiškino, kad papildomos pajamos keliauja į rezervinį fondą. Dalis „Sodros“ rezervo lėšų investuojama. Specialistės teigimu, „rezervas yra kaupiamas tam, kad nenumatytais atvejais būtų užtikrintas įmokų ir išmokų balansas. Be to, ateityje rezervo lėšų gali prireikti, keičiantis ekonominei ir demografiniai situacijai Lietuvoje – pavyzdžiui, jei apdraustųjų skaičius didės ne taip sparčiai, o pensininkų daugės. Sprendimus dėl rezervo lėšų panaudojimo priima ne „Sodra“, o valdžios institucijos – Seimas, ministerijos“.

Viešojoje erdvėje teigiama, kad norint, jog Lietuvoje vidutinės pensininkų pajamos pasiektų turtingų Vakarų valstybių lygį, vien valstybės mokamos senatvės pensijos nepakaks. Pažymima, kad ekonomiškai stipriose valstybėse gyventojų pensijų klausimas jau ilgus metus nepaliekamas vien valstybei, veikia privatūs fondai, kuriuose patys gyventojai gali kaupti senatvei. Danijoje ir Nyderlanduose net apie 70 proc. pajamų pakeitimo normos gali sudaryti privataus pensijos kaupimo dalis, o ne viešojo socialinio draudimo išmokos.³¹

Taip pat paminėta, kad 2022 metų liepą Valstybės kontrolė atliko pensijų sistemos pokyčių vertinimą, kurio išvados nebuvo pozityvios – Lietuvos pensijų sistema yra labiau orientuota į skurdo mažinimą, bet ne į didesnes pajamas senatvėje, sistema nemotyvuoja gyventojų mokėti daugiau įmokų „Sodrai“. 2022 m. įsigaliojo sistemos pakeitimai, kai bendroji pensijos dalis, kuri nepriklauso nuo sumokėtų įmokų, nebemažinama būtinojo stažo neturintiems pensininkams. Šie pakeitimai mažiausias pensijas padidino apie 10 proc. 2021 m. bendroji pensijos dalis, kuri nepriklauso nuo sumokėtų įmokų, vidutiniškai sudarė 63 proc. pensijos, o individualioji – 37 proc. Tuomet auditoriai teigė, kad pensijų sistemoje nebeliko didesnio įmokų ir išmokų ryšio, todėl ji tampa nepatraukli daugiau įmokų sumokantiems žmonėms. Jų manymu, individualioji pensijos dalis turėtų sudaryti bent 50 proc.: kuo asmuo daugiau mokėtų įmokų, tuo didesnė turėtų būti jo pensija.³²

1 grafikas. Senatvės pensijų gavėjų pasiskirstymas pagal pensijų dydį (eurais) Lietuvoje.
© (duomenys) „Sodra“, 2023³³. © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2024.

Dar vieną diskusiją metų pradžioje įžiebė EBPO prognozė, kad Lietuvoje 2000 m. gimę ir 2022 m. pradėję dirbti asmenys, išėję į pensiją, gaus vos 28,9 proc. vidutinio atlyginimo. Tai paskutinė vieta iš 38 tirtų EBPO valstybių. Dauguma viešai kalbėjusių ekspertų šias prognozes įvertino kritiškai. Teigta, kad tyrimo metodika yra abejotina, bet visgi toks scenarijus galėtų įvykti, jei nebus keičiama pensijų sistema ir nepalankiai klostysis demografinė situacija.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija suabejojo EBPO tyrimo išvadomis. Ministrė Monika Navickienė tuomet sakė: „Sutinku su ekonomistais, kurie sako, kad metodika yra stipriai abejotina. Todėl kad viename katilė turime valstybes, kur kaupimas antroje pakopoje yra privalomas ir kur ne. Jeigu įtraukdami kaupimą antroje pakopoje žiūrėtume į Lietuvą, prognozė būtų per valstybių vidurį“.³⁴ Ministerija taip pat yra teigusi, kad ilgalaikės prognozės dažnai remiasi prielaidomis – darbo rinkos, ekonomikos augimo ir demografinėmis, o jau daug metų Lietuvos demografinės prielaidos ilguoju laikotarpiu yra itin nepalankios.³⁵

³¹ Karaliūnaitė, U. (2019 m. balandžio 3 d.). Olandiškų pensijų belieka tik pavydėti: ko galėtų pasimokyti Lietuva? Prieiga per internetą:

<https://www.delfi.lt/multimedija/archyvas/mano-finansine-ateitis/olandisku-pensiju-beliaka-tik-pavydėti-ko-galētu-pasimokyti-lietuva-80792741>

³² Mykolytė, K. (2022 m. spalio 12 d.). Valstybės kontrolė: pensijų sistemos pokyčiai nemotyvuoja kaupti stažo, orientuojasi tik į skurdo mažinimą. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/valstybes-kontrolė-pensiju-sistemos-pokyciai-nemotyvuoja-kaupti-stazo-orientuojasi-tik-i-skurdo-mazinima-662-1944426>

³³ Budzinauskas, V. (2023 m. spalio 3 d.). Didžiausia Lietuvoje gaunama „sodrinė“ pensija – virš 2 tūkst. eurų: dėl tokios teko papildomai pasistengti. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/mano-eurai/didziausia-lietuvoje-gaunama-sodrine-pensija-virs-2-tukst-euru-del-tokios-teko-papildomai-pasistengti-94947799>

³⁴ Navickienė kritikuoja EBPO pensijų tyrimą: su antra pakopa pakeitimo norma Lietuvoje būtų vidutiniška (2024 m. sausio 16 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/navickiene-kritikuoja-ebpo-pensiju-tyrima-su-antra-pakopa-pakeitimo-norma-lietuvoje-butu-vidutinis-n1283719>

³⁵ Liūdna senatvė Lietuvos jaunimui: tapę pensininkais gaus vos 30 proc. dabartinio atlyginimo. (2024 m. sausio 15 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2161974/liudna-senatve-lietuvos-jaunimui-tape-pensininkais-gaus-vos-30-proc-dabartinio-atlyginimo>

Taigi nors pensijos yra indeksuojamos kasmet ir, kai kurių ekspertų teigimu, gan sparčiai auga, pensininkai išlieka viena labiausiai skurstančių socialinių grupių. Atsižvelgiant į Valstybės kontrolės vertinimą galima teigti, kad „Sodros“ pensijų sistema vis dar yra tobulintina.

4. Pensinio amžiaus ilginimas

Lietuvos ir užsienio ekspertai teigia, kad demografinės problemos – senėjanti visuomenė, mažas gimstamumas ir ilgėjanti gyvenimo trukmė verčia arba ateityje privers Lietuvą ir kitas Europos Sąjungos šalis iš naujo persvarstyti, kaip finansuoti savo pensijų sistemas. Pensinio amžiaus ilginimas – viena iš diskutuotinių temų Lietuvos viešojoje erdvėje.

Pagal galiojantį Socialinio draudimo pensijų įstatymą, nuo 2012 m. Lietuvoje kasmet ilginamas pensinis amžius ir būtinas stažas pensijai gauti. Nuo 2027 m. pensinis amžius turėtų pasiekti 65 metus ir tapti vienodas tiek vyrams, tiek moterims.³⁶ 2021 metų sausį Europos Komisija publikavo Žaliąją knygą³⁷, kuria norėta atkreipti dėmesį į ES visuomenės senėjimo keliamus iššūkius. Šioje knygoje pateiktas matematinis skaičiavimas, kad norint nuo 2020 iki 2040 m. išlaikyti tokį pat santykį tarp darbingo amžiaus ir pensinio amžiaus žmonių Lietuvoje pensinis amžius turėtų būti ilginamas iki 72 m. Ši informacija viešojoje erdvėje buvo traktuojama kaip rekomendacija ir sukėlė gana audringas diskusijas.³⁸

Viešajame diskurse buvo sutariama, kad diskutuoti apie tolesnį pensinio amžiaus ilginimą dar ne laikas, bet ateityje toks poreikis tikriausiai visgi iškilis.

Prezidentūros nuomone, toks darbingo amžiaus trukmės ilginimas Lietuvoje yra net ne šio dešimtmečio klausimas.³⁹

Kalbėdama apie dabartinės pensijų sistemos funkcionavimą „Sodros“ direktorė Julita Varanaušienė teigė, kad kol kas pensijų sistema Lietuvoje veikia taip, kaip turi – ji sėkmingai save išlaiko, nes pensijų draudimo įmokų surenkama šiek tiek daugiau, nei išmokama. Ji sutiko, kad po kelerių metų bus susiduriama su iššūkiais, kai pradės trūkti lėšų pensijoms. Anot jos, su senėjimo problema susiduria ne tik Lietuva, bet ir visa Vakarų Europa. „Sodros“ vadovės teigimu, 2027 m. gali būti tie metai, kai paaiškės, kada gali pritrūkti lėšų pensijų išmokoms.⁴⁰

Seimo narys socialdemokratas Algirdas Sysas į pensinio amžiaus ilginimą taip pat žvelgia kritiškai. Seimo narys mano, kad pirma reikėtų baigti dabar vykstantį etapą, kuris tęsis iki 2026 m., o tada žiūrėti, kokia situacija rinkoje, koks dirbančiųjų ir gaunančiųjų išmokas balansas, koks „Sodros“ balansas, ar finansavimą pensijoms galima skirti iš bendrųjų mokesčių. Politikas įsitikinęs, kad būsima politikų kartai šį klausimą vis tiek reikės spręsti.⁴¹

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pensijų grupės vadovė Inga Buškutė teigė, kad šiuo metu nevyksta jokios diskusijos dėl pensinio amžiaus ilginimo. Ji sakė: „Šiuo metu nei diskusijos vyksta, nei sprendimų yra priimtų ilginti jį daugiau, nei jis ilgėja dabar. Bet kad tam tikros institucijos, kaip EBPO ar Europos Komisija kartais atkreipia dėmesį, kad tai ateityje galės būti būtinybė – taip. (...) Kai ateis laikas diskusijoms, jos bus viešos“.⁴²

„Eurostato“ duomenimis, šiek tiek daugiau nei trims (3,1) dirbantiems žmonėms tenka vienas pensinio amžiaus žmogus ir, jei tendencijos nesikeis, 2050 m. vieną pensinio amžiaus žmogų išlaikys beveik du (1,8) dirbantys šalies gyventojai.⁴³ Todėl yra manančių, kad apie pensinio amžiaus ilginimą reikėtų pradėti diskutuoti kuo greičiau.

Vilniaus universiteto profesorius Teodoras Medaiskis mano, kad kalbėti apie pensinio amžiaus ilginimą reikėtų jau dabar. Ateityje jis galėtų siekti 67 m., kaip jau yra kai kuriose valstybėse. Profesorius teigia, kad reikia atlikti skaičiavimus, kada būtų galima ilginti pensinį amžių, tačiau svarsto, kad tai būtų galima pradėti planuoti nuo 2030 m. Profesorius sakė: „Galima iš paskutiniųjų bandyti didinti socialinio draudimo įmokas, didinti pensijų sistemos finansavimą ir amžiaus nekelti, jei jau kategoriškai nenorima to daryti. Visgi manau, kad racionaliau būtų planuoti tolimesnėje ateityje laipsnišką pensijos

³⁶ Stonkutė, E. (2023 m. gegužės 26 d.). Eglė Stonkutė. Mano prognozė: pensinis amžius keisis netrukus – ir tai pakeisti galima tik vienu keliu. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/nuomones/egle-stonkute-mano-prognoze-pensinis-amzius-keisis-netrukus-ir-tai-pakeisti-galima-tik-vienu-keliu-93471235>

³⁷ Europos Komisija. (2021 m. sausio 27 m.). Žalioji knyga dėl senėjimo. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A52021DC0050>

³⁸ EK pabrėžia: siūlymas ilginti lietuvių pensinį amžių iki 72 metų – mitas. Prieiga per internetą: <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/ek-pabrezia-siulymas-ilginti-lietuviu-pensijini-amziu-iki-72-metu-mitas-1112050>

³⁹ Prezidentūra: pensinio amžiaus ilginimas iki 72 metų – net ne šio dešimtmečio klausimas. (2021 m. balandžio 29 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lytas.lt/verslas/mano-pinigai/2021/04/29/news/prezidentura-pensinio-amziaus-ilginimas-iki-72-metu-net-ne-sio-desimtmečio-klausimas-19187145>

⁴⁰ Žebrauskienė, A. (2022 m. gruodžio 12 d.). Ekspertų siūlymas Lietuvai – ilginti pensinį amžių: ateityje išmokoms gali pritrūkti lėšų. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/mano-eurai/ekspertu-siulymas-lietuvi-ilminti-pensini-amziu-ateityje-ismokoms-gali-pritrukti-lesu-92031951>

⁴¹ Perednis, A. (2023 m. sausio 8 d.). Sumalė užsieniečių raginimus Lietuvoje pensinį amžių ilginti iki 72 m.: tai ekspertų, kurie težino aritmetinius veiksmus, siūlymai. Prieiga per internetą: <https://www.lytas.lt/verslas/mano-pinigai/2023/01/08/news/sumale-uzsienieciu-raginimus-lietuvoje-pensini-amziu-ilginti-iki-72-m-tai-ekspertu-kurie-tezino-aritmetinius-veiksnius-siulymai>

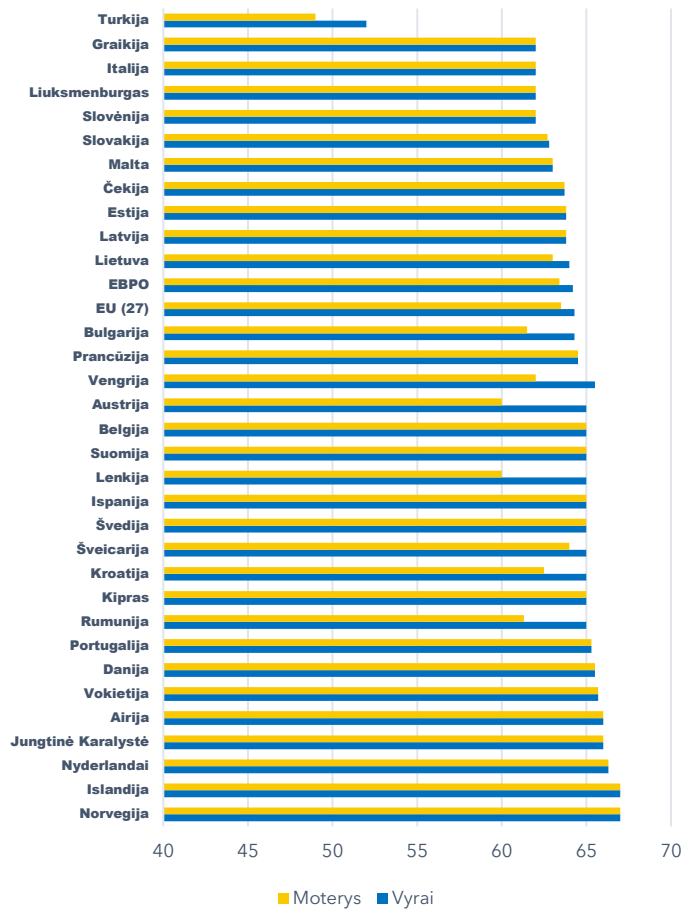
⁴² Prysmanas, V. (2023 m. sausio 3 d.). Ministerijos atstovė: Diskusijos dėl pensijos amžiaus ilginimo nevyksta. Prieiga per internetą: <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/ministerijos-atstove-diskusijos-del-pensijos-amziaus-ilginimo-nevyksta-1108734>

⁴³ Deveikis, J. (2023 m. sausio 23 d.). Senjorė apie pensinio amžiaus ilginimą: mes norime poilsio, pabūti su anūkais, žiūrėti saulėlydžius. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1870152/senjore-apie-pensinio-amziaus-ilginima-mes-norime-poilsio-pabuti-su-anukais-ziureti-saulelydzius>

didinimą. [...] Po truputį ruošdami darbo rinką, gerindami žmonių gebėjimus galime didinti pensinį amžių. Tačiau tai reikia daryti iš lėto, kad žmonės žinotų bent penkis metus iki išėjimo į pensiją, kad pensinis amžius ilgės".⁴⁴

2 grafikas. Pensinis amžius Europos valstybėse 2020 m.

© (duomenys) EBPO, „Euronews“. © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2024.

Kai kurie politikai ir ekspertai teigia, kad blogėjant demografiniams rodikliams galima rasti išeičių, kaip spręsti subalansuotos pensijų sistemos problemą neilginant pensinio amžiaus. Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto narys Mindaugas Lingė teigė, kad siūlymas didinti pensinį amžių iki 72 metų jau yra signalas, kad šis klausimas turi būti sprendžiamas kitais būdais, pirmiausia per sveikatos politiką – užtikrinti sąlygas žmonėms palaikyti darbinį aktyvumą. Taip pat veikti per persikvalifikavimo sistemą, užimtumo politiką, kad žmonėms, kuriems artėja pensinis amžius, būtų galima likti darbo rinkoje.⁴⁵

Politikai ir ekspertai užsimena apie kitas priemones, kurios padėtų reguliuoti pensijų sistemą:

- didinti socialinio draudimo įmokas ar gyventojų pajamų mokestį;⁴⁶
- skatinti pensijų kaupimą;⁴⁷
- peržiūrėti pensijų dydžius, kad surenkamų pinigų užtektų gausėjant pensininkų skaičiui;⁴⁸
- skatinti kuo ilgiau žmones išlikti darbo rinkoje ir sudaryti tam sąlygas;⁴⁹
- daugiau dėmesio skirti emigrantų susigrąžinimui;⁵⁰

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Plikūnė, D. (2021 m. balandžio 21 d.). Darbingas amžius - net iki 72 metų: sklando idėja apie lankstų pensinį amžių. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/darbingas-amzius-net-iki-72-metu-sklando-ideja-apie-lankstu-pensini-amziu-86992071>

⁴⁶ Žilionis, M. (2023 m. gruodžio 7 d.). Pensinis amžius ir būtinas stažas Lietuvoje ilginamas nuo 2024 m.: dirbti reikės daugiau. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/pensinis-amzius-ir-butinas-stazas-lietuvoje-ilginamas-nuo-2024-m-dirbti-reikes-daugiau-n1276226>

⁴⁷ Ministerija: diskusijos dėl senatvės pensijos amžiaus ilginimo nevyksta. (2023 m. sausio 3 d.). Prieiga per internetą: https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2023/01/03/ministerija-diskusijos-del-senatves-pensijos-amziaus-ilginimo-nevyksta&template=api_article

⁴⁸ Žebrauskienė, A. (2022 m. gruodžio 19 d.). Ekspertų siūlymas Lietuvai - ilginti pensinį amžių: ateityje išmokoms gali pritrūkti lėšų. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/mano-eurai/ekspertu-siulymas-lietuvai-ilginti-pensini-amziu-ateityje-ismokoms-gali-pritrukti-lesu-92031951>

⁴⁹ Plikūnė, D. (2021 m. balandžio 21 d.). Darbingas amžius - net iki 72 metų: sklando idėja apie lankstų pensinį amžių. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/darbingas-amzius-net-iki-72-metu-sklando-ideja-apie-lankstu-pensini-amziu-86992071>

⁵⁰ Karaliūnaitė, U. (2019 m. birželio 21 d.). Kodėl vakariečių pensijos didesnės nei Lietuvoje: gerų žinių iš „Sodros“ nėra. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/multimedija/archyvas/mano-finansine-ateitis/kodel-vakarieciu-pensijos-didesnes-nei-lietuvoje-geru-ziniu-is-sodros-nera-81515249>

- apmokestinti technologijas ir dirbtinį intelektą.⁵¹

Ar lietuviai pritarę pensinio amžiaus ilginimui iki 72 metų, iš dalies gali atskleisti Europos socialinis tyrimas, kuriame klausta, kada yra tinkamiausias metas išeiti į pensiją. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvos gyventojai mano, jog tinkamiausias metas išeiti į pensiją yra kiek daugiau nei 60 m., bendras tirtų šalių vidurkis – 61,3 m. Šis tyrimas atskleidė gana didelius vertinimų skirtumus tarp šalių – rodikliai svyruoja net per 8 metų intervalą. Anksčiausią vidutinį pensinį idealų amžių nurodė Juodkalnijos gyventojai (58,5 m.), o vėlyviausią amžių nurodė islandai – jie manytų, kad 66,2 m. yra idealus pensinis amžius.⁵²

Finansų ministrė Gintarė Skaistė yra sakiusi, kad prioritetas yra sveiko gyvenimo trukmės ilginimas, todėl Vyriausybė šiuo metu nesvarsto pensinio amžiaus ilginimo.⁵³

Taigi Lietuvos informacinėje erdvėje kol kas pačiu akivaizdžiausiu būdu pensijų sistemai finansuoti pripažįstamas pensinio amžiaus ilginimas, nors gali būti ieškoma ir kitų sprendimų. Kai kurie ekspertai mano, kad diskusijas reikėtų pradėti jau dabar, kiti sako, kad nėra kur skubėti. Taip pat teigiama, kad norint ilginti pensinį amžių pirmiausia reikėtų ieškoti būdų ilginti sveiko gyvenimo trukmę, kad žmogus kuo ilgesnį laiką išliktų darbingas, atitinkamai paruošti darbo rinką, imtis priemonių, kad būtų išlaikyta darbuotojų kvalifikacija.

5. Vyrų ir moterų pensijų skirtumai

Visuotinai pripažįstama, kad egzistuoja socialinė problema – lyčių pajamų atotrūkis, kuris akivaizdžiai matomas ir pensijų sistemose. 2019 m. vyresnės nei 65 metų moterys ES šalyse gavo vidutiniškai 29 proc. mažesnes pensijas nei vyrai.⁵⁴ Lietuvos statistika taip pat atspindi šią problemą – moterų pensijų išmokos neretai yra mažesnės už vyrų, moterims kur kas dažniau gresia senatvėje gyventi skurde ir patirti socialinę atskirtį.

Kalbant apie lyčių skirtumus dažnai pirmiausia galvojama apie darbo užmokesčio nelygybės aspektą. Vakarų pasaulyje moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumas paprastai yra apie 10–20 proc. Tačiau pajamos išėjus į pensiją – lyčių pensijų skirtumas – gerokai išauga.⁵⁵ 2019 m. visose ES valstybėse narėse moterys gavo mažesnes pensijas, tačiau atotrūkio mastas labai skyrėsi. Didžiausias skirtumas buvo matomas Liuksemburge, kur vyresnės nei 65 metų moterys gavo net 44 proc. mažesnę pensiją nei vyrai. Taip pat nemaži atotrūkių užfiksuoti Maltoje ir Nyderlanduose – apie 40 proc., Kipre – 39 proc., Austrijoje – 37 proc., Vokietijoje – 36 proc. Mažiausias moterų ir vyrų pensijų pajamų skirtumas užfiksuotas Estijoje – 2 proc., Danijoje – 7 proc., Vengrijoje – 10 proc., Slovakijoje – 11 proc. ir Čekijoje – 13 proc.⁵⁶

Lietuvoje šis atotrūkis taip pat egzistuoja. Valstybės duomenų agentūros paskelbtais duomenimis, atotrūkis tarp vyrų ir moterų atlyginimo 2021 m. buvo 11,1 proc., o 2022 metų lapkritį „Sodros“ duomenimis, moterų senatvės pensija buvo mažesnė nei vyrų 19 proc., arba 92 eurai. Moterų, turinčių būtinąjį stažą, vidutinė senatvės pensija siekė 481 eurą, vyrų – 573 eurus. Valstybės duomenų agentūros pateikiamais duomenimis, 2021 m. skurdo rizikos lygiu gyveno 24,3 proc. 65 m. ir vyresnio amžiaus vyrų, o moterų net 42 proc. Svarbūs faktoriai yra tai, kad Lietuvoje gerokai didesnis moterų pensininkų skaičius. Moterų senatvės pensijos yra žymiai mažesnės nei vyrų.⁵⁷

Manoma, kad apie 40 proc. vyrų ir moterų pajamų nelygybės priežasčių sudaro pamatuojami veiksniai, o kita dalis – visuomenėje susiformavę stereotipai apie moterų ir vyrų vaidmenis tiek profesiniame gyvenime, tiek šeimoje. Viešuose šaltiniuose dažniausiai nurodomos šios priežastys, kodėl egzistuoja atotrūkis tarp senatvės pensijų:⁵⁸

- darbo užmokesčio skirtumai (vis dar yra sektorių, kur vidutinis moterų darbo užmokestis yra gerokai mažesnis – atlyginimų atotrūkis gali viršyti 30 proc.);
- daugiau moterų dirba mažai apmokamuose sektoriuose (moterys dažnai renkasi dirbti tokiose srityse, kurios stereotipiškai vadinamos moteriškomis, ten mokami ir mažesni atlyginimai, pavyzdžiui: socialinės apsaugos, kultūros, švietimo);
- mažesnis moterų, einančių vadovaujamas pareigas, skaičius;
- daugiau moterų dirba nevisą darbo dieną;

⁵¹ Kuktienė, E. (2024 m. vasario 2 d.). Naujas šokas dėl pensijų Lietuvoje – tai, kas prognozuojama netolimoje ateityje, atima žadą. Prieiga per internetą: https://www.lrytas.lt/verslas/mano-pinigai/2024/02/02/news/naujas-sokas-del-pensiju-lietuvoje-tai-kas-prognozuojama-netolimoje-ateityje-atima-zada-30336977#google_vignette

⁵² Žilys, A. (2022 m. spalio 31 d.). Siūlymas dirbti iki 72 metų nustebino lietuvius, o kada į pensiją norėtų kiti europiečiai? Prieiga per internetą:

<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1812089/siulymas-dirbti-iki-72-metu-nustebino-lietuvius-o-kada-i-pensija-noretu-kiti-europieciai>

⁵³ Balčiūnaitė, S. (2023 m. vasario 1 d.). I. Šimonytė: yra didesnių iššūkių nei pensijos amžiaus ilginimas. Prieiga per internetą:

<https://m.kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/i-simonyte-yra-didesniu-issukiu-nei-pensijos-amziaus-ilginimas-1112296>

⁵⁴ Closing the gender pension gap? (2021 m. vasario 3 d.). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210203-1>

⁵⁵ Lane, S. (2018 m. kovo 7 d.). The scary facts behind the gender pension gap. Prieiga per internetą:

<https://www.weforum.org/agenda/2018/03/retired-women-less-money-pensions-than-men/>

⁵⁶ Closing the gender pension gap? (2021 m. vasario 3 d.). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210203-1>

⁵⁷ Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas. (n. d.). Skurdas ir socialinė atskirtis 2022. [PDF failas]. Prieiga per internetą:

<https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/2022/10/Skurdas-ir-socialine-atskirtis-2022.pdf>

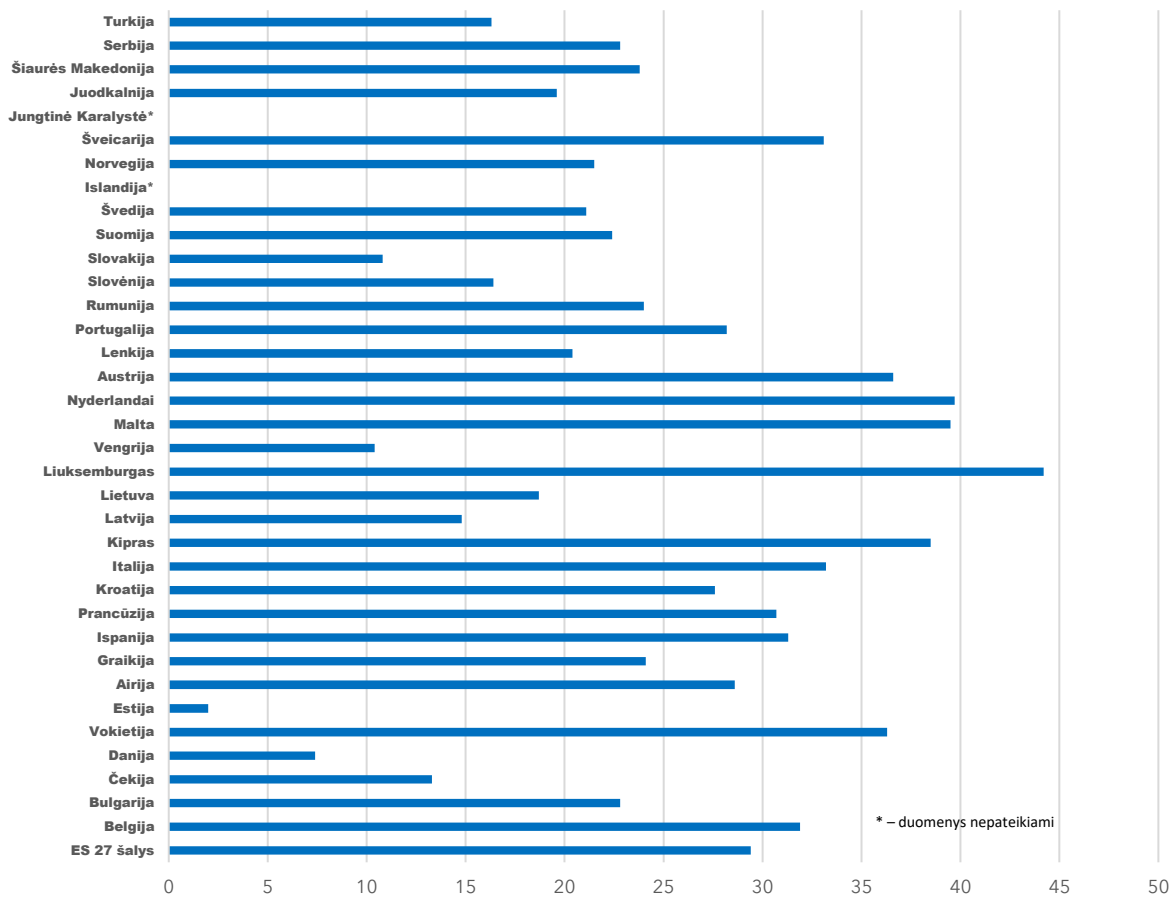
⁵⁸ Lietuvos moterys uždirba mažiau. O kaip bus su jų pensijomis? (2022 m. liepos 8 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.seb.lt/infobankas/naujienos/lietuvas-moterys-uzdirba-maziau-o-kaip-bus-su-ju-pensijomis>

- vaiko priežiūros atostogos (sugrįžusių moterų darbo užmokestis ne visuomet peržiūrimas ir pritaikomas prie pasikeitusių rinkos sąlygų. Ilgesnę pertrauką padariusioms moterims sunkiau siekti karjeros. Tai rodo ir darbo užmokestis. Didžiausias vyrų ir moterų darbo pajamų skirtumas pastebimas 35-44 m. grupėje - 16,8 proc.);
- moterys dažniau rūpinasi kitais šeimos nariais, kuriems reikalinga pagalba ar nuolatinė slauga.

3 grafikas. Pensijų dydžio atotrūkis (proc.) tarp 65 m. ir vyresnių moterų ir vyrų Europos šalyse 2019 m.
© (duomenys) „Eurostat“, 2024 . © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2024.

Visuotinai sutariama, jog lyčių pensijų atskirties problema turi būti sprendžiama, nes moterų ir vyrų pensijų skirtumas turi realią įtaką senyvo amžiaus žmonių skurdui, tačiau, daugelio ekspertų teigimu, pažanga šioje srityje yra sustojusi.⁵⁹

Viešajame diskurse gausu svarstymų, kaip galima prisidėti prie pensijų atskirties mažinimo, pavyzdžiui⁶⁰:

- numatomas pensinio amžiaus suvienodinimas – dėl mažesnio moterų pensinio amžiaus sumažėja moterų įmokų į pensijų sistemą, dėl to gali mažėti moterų pensijų išmokos;
- minimalaus darbo stažo mažinimas – didelis minimalaus stažo reikalavimas reiškia, kad daugelis moterų gali neatitikti reikalavimų, todėl moterų pensija gali būti mažesnė;
- progresyvus pensijų sistemų perskirstymas, kuris gali turėti įvairias formas – socialinės paramos išmokas, tikslines pensijų programas, pagal kurias skurdžiau gyvenantiems pensininkams mokamos didesnės išmokos;
- papildomų metų apskaičiavimas ir finansinis kompensavimo mechanizmas už darbo pertraukas dėl priežiūros pareigų;
- pensijų koregavimas atsižvelgiant į infliaciją;
- kitų pensijų ar išmokų, kurios numatomos netekus maitintojo, struktūrų gerinimas.

Taigi lyčių pensijų atskirtis viešajame diskurse dažnai laikoma itin sudėtinga socialine ir netgi moraline problema, kuri egzistuoja visose ES valstybėse. Ši atskirtis pirmiausia atsiranda dėl moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumo bei moterims tenkančio sudėtingesnio šeimos ir darbo interesų derinimo. Ji reikalauja kompleksinių sprendimų, nes moterų gyvenimo trukmė ilgesnė nei vyrų – jos ilgesnį laiką praleidžia gyvendamos pensijoje, taip pat jų finansinė padėtis gerokai pablogėja netekus gyvenimo partnerio.

⁵⁹ Abels, M., Erribas-Banos, L. ir Demarco G. (2023 m. birželio 27 d.). The gender pension gap: What does it tell us and what should be done about it? Prieiga per internetą: <https://blogs.worldbank.org/en/jobs/gender-pension-gap-what-does-it-tell-us-and-what-should-be-done-about-it>

⁶⁰ Ten pat.

6. II pensijų pakopa: automatinis įtraukimas ir privalomumas

Daugelyje Vakarų šalių valstybinė pensijų sistema gali užtikrinti tik bazines gyventojų pajamas sulaukus pensinio amžiaus. Tokiose šalyse šalia valstybinės pensijų sistemos dažnai veikia kaupimo mechanizmai, į kuriuos gyventojai investuoja būdami dirbingo amžiaus. 2004 m. Lietuvoje pradėjo veikti antroji pensijų pakopa, kuri suteikia šalies gyventojams galimybę prisidėti prie savo gerovės senatvėje pasirinktinai kaupiant privačiuose pensijų fonduose. Tačiau šis pensijos kaupimo būdas nuolat kelia diskusijas.

Dalį gyventojų piktina privalomas įtraukimas į antrąją pensijų pakopą, netenkina pensijų fondo pasiekti rezultatai, piktinamasi, kad sukauptus pinigus „degina“ infliacija ir mokesčiai fondui už pinigų valdymą, o pensijų kaupimo dalyviai nieko negali pakeisti ir nutraukti pensijų kaupimo. 2023 m. pradžioje pradėta aktyviai kalbėti, kad antroji pensijų pakopa reikalauja naujų sprendimų ir pakeitimų. Vienu iš diskutuotinų klausimų tapo antrosios pensijų pakopos privalomumas.

2023 m. buvo pranešta, kad II pensijų pakopoje dalyvauja apie 1,4 mln. žmonių – pusė Lietuvos gyventojų. Iš jų aktyviai kaupia ir kas mėnesį įmokas moka beveik 800 tūkst., arba 54 proc. visų dirbančių asmenų.⁶¹

Nuo 2019 m. Lietuvoje pradėjo veikti automatinis įtraukimas į antrąją pensijų pakopą. Metų pradžioje darbuotojai iki 40 metų, turintys Lietuvoje suteiktą asmens kodą, yra įtraukiami į pensijų kaupimo sistemą su galimybe atsisakyti. Atsisakyti privalu iki birželio 30 d. To nepadarius, pensijų įmokos į fondą pradėdamos mokėti nuo liepos 1 d. ir galimybės pasitraukti iš kaupimo gyventojui nebelieka. Dalyvaujantys kaupime toliau kaupia savo lėšomis visa apimtimi (t. y. į dalyvio pensijų fondo sąskaitą pervedami 3 proc. nuo darbo užmokesčio) ir papildomai gauna valstybės skatinamąją 1,5 proc. įmoką, apskaičiuotą nuo metų šalies vidutinio darbo užmokesčio.⁶²

2023 metų kovą Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM) teikė Vyriausybei siūlymus kaupimo sistemai koreguoti. Siūlyta, kad atsisakęs dalyvauti antrosios pakopos pensijų kaupime asmuo pakartotinai į sistemą automatiškai būtų įtraukiamas tik vieną kartą, sustabdžiusiems dalyvavimą automatinis įtraukimas nebūtų kartojamas, naujai įtraukti asmenys net ir pradėję mokėti įmokas per tris mėnesius galėtų apsispręsti, ar dalyvaus pensijų kaupime, o sukauptusieji iki 10 807 eurų galėtų patys pasirinkti pageidaujamą išmokos rūšį. Taip pat buvo siūlyta, kad į kaupimą būtų įtraukiami tik nuolatiniai šalies gyventojai.⁶³ Tuomet socialinės apsaugos ir darbo viceministras Martynas Šiurkus teigė, kad su Lietuvos banku ir „Sodra“ buvo sutarta, jog pati sistema yra gera, tačiau norėta ją padaryti patrauklesnę.⁶⁴ Deja, šie pakeitimai sulaukė nemažai kritikos.

Vilniaus universiteto profesorius Romas Lazutka aptardamas SADM pasiūlymą teigė, kad jei dabartinė sistema vertinama kaip gera, galimybė pasitraukti neturėtų būti suteikiama ir į kaupimą turėtų būti įtraukiami visi gyventojai. Tačiau profesorius nepritaria dabartinei sistemai: „Bet, mano nuomone, ta sistema visai negera. [...] Kaupti turėtų tie žmonės, kurie turi iš ko kaupti. Yra nonsensas, kai žmogus dirba už minimalią algą, nesuduria galo su galu, neišgyvena iš vienos algos iki kitos, ir iš jo atskaičiuojama vien todėl, kad nepamatė [pranešimo apie įtraukimą], neišėjo“. Anot jo, gali būti ir kitų atvejų, kai žmogus pats įsitraukė į antrosios pakopos kaupimą, tačiau vėliau finansinė situacija pasikeitė, bet ir tokiu atveju neleidžiama pasitraukti. Profesorius tai pavadino „absoliučia nesąmone“ ir, jo nuomone, tai reikėtų keisti.⁶⁵

Seimo Demokratų frakcijos „Vardan Lietuvos“ narys, buvęs socialinės apsaugos ir darbo ministras Linas Kukuraitis komentuodamas siūlomus pakeitimus teigė, kad jie gali sukurti socialinio teisingumo problemą – naujai į sistemą įtrauktiems gyventojams galios kitos sąlygos negu tiems, kurie įtraukti iki pakeitimų. Tuomet Kukuraitis teigė: „Tie žmonės neturėjo galimybės pasitikrinti, jie įtraukti ar neįtraukti per tai, kad netenka kažkiek pajamų. [...] Šie nauji žmonės turės tokią teisę. Paprastai šioje sistemoje būdavo taip: jei yra gerinimas, tada atidaroma galimybė kitiems, kad irgi priimtų sprendimus, susijusius su jų fondais. Šiuo atveju daromas gerinimas vieniems, bet kiti palikti įtraukti, nors praslydo pro žinojimo / nežinojimo tinklę“.⁶⁶

Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos (LPSK) pirmininkė Inga Ruginienė siūlymus laikė minimaliais ir ragino užtikrinti žmonėms galimybę savanoriškai spręsti dėl dalyvavimo sistemoje arba pasitraukimo iš jos. Jos manymu, pensijų fondai turėtų patys pasistengti įtikinti žmones, kad tai yra naudinga gyventojams. Dabar sistema „žaidžia“ verslo naudai. Pirmininkė poziciją, kad automatinis įtraukimas lieka, vadino nesąžiningumu ir teigė, kad žmogus į antrąją pakopą įtraukiamas per prievartą.⁶⁷

⁶¹ Balčiūnaitė, S. (2023 m. kovo 30 d.). Seimas: pokyčių antros pakopos pensijų fondų sistemoje kol kas nebus. Prieiga per internetą:

<https://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/seimas-pokyciu-antros-pakopos-pensiju-fondu-sistemoje-kol-kas-nebus-1119820>

⁶² Dobrovolskas, I. (2023 m. kovo 26 d.). Lingė: nuolatinė pensijų sistemos pertvarka ne tik menkina pasitikėjimą, bet ir mažina prielaidas, kad kaupimas pasieks tikslus. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1947076/linge-nuolatine-pensiju-sistemos-pertvarka-ne-tik-menkina-pasitikejima-bet-ir-mazina-prielaidas-kad-kaupimas-pasieks-tikslus>

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Budzinauskas, V. (2023 m. kovo 13 d.). Ministerija pristatė, kaip keistųsi kaupimas pensijai: pakartotinai įtrauktų nebe visus, papildomas laikas atsisakyti. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/ministerija-pristate-kaip-keistusi-kaupimas-pensijai-pakartotinai-itrauktu-nebe-visus-papildomas-laikas-atsisakyti-92776607>

⁶⁵ Pumprickaitė, N. (2023 m. kovo 15 d.). Siūlymi antrosios pakopos pakeitimai ekspertų nežavi: „Turime versti žmones taupyti“. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1936772/siulomi-antrosios-pakopos-pakeitimai-ekspertu-nezavi-turime-versti-zmones-taupyti>

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Budzinauskas, V. (2023 m. kovo 13 d.). Ruginienė apie pasiūlytus pokyčius pensijų sistemai: tai nesąžininga. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/ruginiene-apie-pasiulytus-pokycius-pensiju-sistemai-tai-nesazininga-92780229>

Seimo Ekonomikos komiteto vicepirmininkas socialdemokratas Gintautas Paluckas vertindamas siūlomus pakeitimus teigė, kad ministerijos pristatyti pasiūlymai „iš esmės nieko nesprendžia, tik atideda problemą ir rodo norą nieko nekeisti“. Seimo narys automatinį įtraukimą į kaupimą vadino „prievarciniu“, o tai, kad pasitraukti iš „savanorišku“ vadinamo kaupimo neleidžiama, – „finansine vergove“, nes žmonės apie dalyvavimą antroje pensijos pakopoje sužino netikėtai, pamatę išskaitymą iš atlyginimų. Paluckas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad nutyliama, jog anuitetai yra nepaveldimi, o periodinės išmokos neindeksuojamos pagal infliaciją. Jis sakė, jog socialdemokratams nepriimtina valstybės parama kaupiantiesiems, nes šios lėšos galėtų būti skiriamos dabartinių pensininkų padėčiai gerinti ar kitoms valstybės reikmėms. Socialdemokratai taip pat siūlė svarstyti galimybes pensijoms nukreipti darbdavių įmokas, kaip tai daroma Skandinavijos šalyse, ragino gaivinti profesinius pensijų fondus.⁶⁸

Po šių diskusijų praėjusių metų balandį 39 Seimo opozicinių frakcijų nariai kreipėsi į Konstitucinį Teismą (KT) ir pateikė skundą dėl Pensijų kaupimo įstatymo. Teismas turėjo išnagrinėti, ar Konstitucijai neprieštaruoja dabartinė pensijų kaupimo tvarka, nenumatanti gyventojui teisės pačiam nutraukti kaupimą. Skundas ginčijo dabartinę išmokų tvarką ir papildomas priemokas kaupiantiems iš valstybės biudžeto. Viešojoje erdvėje buvo siūloma, kad ministerijos siūlymai dėl kaupimo sistemos toliau būtų svarstomi tik po teismo sprendimo.⁶⁹

Kad žmonės ieško būdų, kaip nutraukti kaupimo sutartis, rodo ir „Sodros“ statistika. Nuo 2022 m. liepos 1 d. iki 2023 m. balandžio 30 d. „Sodra“ iš viso gavo 4 545 prašymus dėl dalyvavimo pensijų kaupime nutraukimo. Dalis prašymų nebuvo nagrinėjami dėl įvairių priežasčių, tačiau 2 877 jų buvo išnagrinėti, 1 890 atsisakyta tenkinti, o 987 prašymai patenkinti ir kaupimas buvo nutrauktas. „Sodros“ atstovė Kozičė nurodė priežastis, kada išimtiniais atvejais kaupimas antroje pensijų pakopoje gali būti nutraukiamas:⁷⁰

- kai asmuo neperskaitė pranešimo, siųsto per asmeninę paskyrą, ir jam nebuvo įteiktas pranešimas, siųstas registruota pašto siunta (siunta buvo gražinta sunaikinti, įteikta kitam asmeniui, pristatyta į gaunamųjų laišku dėžutę kaip paprasta (neregistruota) korespondencijos siunta);
- kai pranešimas asmeniui nebuvo išsiųstas registruota pašto siunta (asmuo nebuvo deklaravęs gyvenamosios vietos arba asmuo buvo įtrauktas į gyvenamosios vietos nedeclaravusių asmenų apskaitą);
- kai asmuo nurodė svarbias priežastis, pagrįstas dokumentais, dėl kurių kreiptis dėl dalyvavimo pensijų kaupime išregistravimo ar prašymo stabdyti pensijų įmokų pervedimą negalėjo pateikti iki numatytos datos, pavyzdžiui, asmuo nuo sužinojimo momento ilgą laiką gydėsi, turėjo ilgalaikį nedarbingumą, buvo išvykęs į ilgalaikę komandiruoatę užsienio valstybėje ir pan.

Numatomos ribotos galimybės pasitraukti iš pensijų kaupimo sistemos sukėlė aktyvias diskusijas dėl jos privalomumo ir atvėrė galimybę dar kartą taisyti sistemą ir įteisinti pokyčius.

7. II pensijų pakopa: galimybė atsiimti sukauptas lėšas

Naujas diskusijas įplieskė prezidento Gitano Nausėdos siūlomas pakeitimas. 2023 metų rugpjūtį viešojoje erdvėje nuskambėjo prezidento pasiūlymas leisti kartą gyvenime pasiimti ketvirtį sukauptų lėšų iš pensijų fondų. Tuomet buvo teigiama, kad tokį pasiūlymą paskatino gyventojų nepasitikėjimas antrąja pensijų pakopa – daugiau kaip 60 proc. naujai pakviestų gyventojų atsisakė kaupti antroje pensijų pakopoje, o apklausiami gyventojai teigia, kad norėtų kaupimo modelio pokyčių.

Prezidentūros teigimu, galimybė kartą per gyvenimą pasiimti 25 proc. sukauptų lėšų padidintų antrosios pensijų pakopos patrauklumą. Prezidentūros atstovai, komentuodami Nausėdos siūlymą dėl sukauptų lėšų atsiėmimo iš pensijų fondų, teigė, kad remiamasi užsienio patirtimi: „Prezidentas su savo komanda įvertino gerąją užsienio praktiką, liudijančią, kad išankstinio (bent dalies) lėšų išėmimo iš antrosios pensijų pakopos galimybė yra racionali paskata papildomam kaupimui pensijai. Panašias kaip Lietuva pensijų kaupimo sistemas turi JAV, Prancūzija, Naujoji Zelandija, Italija, Didžioji Britanija, Kanada, Turkija, Vokietija, Lenkija, Slovakija, Airija. Anot Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, išankstinis tam tikros dalies lėšų išėmimas iš pensijų pakopos, kaupiančiajam susidūrus su reikšminga finansų krize gyvenime ar susirgus kritine liga, ar esant kitoms reikšmingomis aplinkybėms, – yra faktorius, skatinantis gyventojus dalyvauti antroje pensijų pakopoje. Deja, tokia ankstyvo dalinio sukauptų lėšų išėmimo galimybė Lietuvos pensijų kaupimo modelyje nebuvo numatyta“.⁷¹

Ekonomistas Lazutka tokį prezidento pasiūlymą įvertino ne visai palankiai. Jis mano, kad einama prie sprendimų, jau padarytų kitose Europos šalyse, kuriose buvo sukurtos panašios pensijų sistemos. Šalys visai kaitaliojo sistemas, kol suprato, kad jos neefektyvios, ir pasiėmusios pinigus uždarė fondus. Ekonomistas paminėjo, kad taip pasielgė ir Lenkija. Lazutkos manymu, siūlymas leisti pasiimti dalį pinigų iš fondų yra žingsnis palaipsniui žmones paleisti iš antrosios pensijų

⁶⁸ Antrąją pensijų pakopą vadina akių dūmimu: valdininkai bando kai ką nuslėpti. (2023 m. kovo 13 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lytas.lt/verslas/mano-pinigai/2023/03/13/news/g-paluckas-antroji-pensiju-pakopa-akiu-dumimas-valdininkai-bando-kai-ka-nuslepti-26409603>

⁶⁹ Slavinskaitė, D. ir Gluškevič, V. (2023 m. kovo 15 d.). Stebisi valdžios vangumu spręsti žmonių bėdas su pensijų fondais: toks elgesys – tik imitacija. Prieiga per internetą: <https://www.lytas.lt/verslas/mano-pinigai/2023/03/15/news/stebisi-valdzios-vangumu-spresti-zmoniu-bedas-su-pensiju-fondais-toks-elgesys-tik-imitacija-26427942>

⁷⁰ Buslevičiūtė, D. (2023 m. gegužės 30 d.). Po 2 metų nutraukė priverstinį pensijos kaupimą ir atgavo pinigus: paaiškino, kaip tą padaryti. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/po-2-metu-nutrauke-priverstini-pensijos-kaupima-ir-atgavo-pinigus-paaiskino-kaip-ta-padaryti-n1239439>

⁷¹ Rakauskė, R. (2023 m. rugpjūčio 10 d.). Bręsta planas dėl dalies lėšų atsiėmimo iš II pakopos: vieni liepia palikti ramybėje, kiti norėtų griežtesnių sprendimų. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/bresta-planas-del-dalies-lesu-atsiemimo-is-ii-pakopos-vieni-liepia-palikti-ramybeje-kiti-noretu-grieztesniu-sprendimu-94163201>

pakopos. Vis dėlto ekonomistas pabrėžė rekomenduojantis iš esmės keisti antrosios pakopos sistemą – valstybė turėtų neberemti kaupimo ir leisti gyventojams patiems spręsti, kaip jie nori kaupti senatvei.⁷²

Diskutuojant dėl antrosios pensijų pakopos Lietuvai neretai pateikiamas Estijos pavyzdys. 2021 m. Estija įgyvendino pensijų reformą, pagal kurią dalyvavimas antroje pensijų pakopoje tapo savanoriškas, o žmonėms buvo suteikta galimybė atsiimti pensijų santaupas, kurias jie sukauptė antrosios pakopos sąskaitose. Estai tai galėjo padaryti trimis būdais: (1) likti kaupti, (2) perkelti pinigus į asmenines investicines sąskaitas, (3) sugrąžinti pinigus į einamąsias sąskaitas.⁷³ Po pirmosios bangos, kai buvo galima atsiimti sukauptus pinigus ir pasitraukti iš pensijų kaupimo sistemos, 19 proc. estų pasitraukė atsiimdami 1,3 mlrd. eurų, o iki 2023 m. rugpjūčio pabaigos tai padarė apie 30 proc. gyventojų.⁷⁴ Estijos viešojoje erdvėje buvo teigiama, kad pirmiausia tai padarė žmonės, kurie neturėjo santaupų, turėjo didelių paskolų be užstato arba negalėjo gauti paskolos dėl kredito apribojimų. Pensijai kauptas lėšas greičiausiai atsiėmė 25–54 metų gyventojai.⁷⁵

Spalio pabaigoje Seimas po pateikimo nepritarė prezidento siūlymui keisti antrosios pensijų pakopos sistemą numatant galimybę žmonėms vieną kartą iš fondų pasiimti iki 25 proc. lėšų jų neapmokestinant. Tačiau Seimas nusprendė svarstyti liberalo Jono Varkalio parengtas Pensijų kaupimo įstatymo pataisas, kuriomis siūloma leisti pensinio amžiaus ir darbingo amžiaus žmonėms iš savo sukauptų pinigų atsiimti vienkartinę išmoką, kuri neviršytų 10 807 eurų.⁷⁶

Šių metų kovo 7 d. KT paskelbė išaiškinimą dėl Pensijų kaupimo įstatymo. KT sprendime teigiama, kad „Konstitucijai prieštarauja tai, kad šiame įstatyme nenumatyta galimybė žmonėms nutraukti pensijų kaupimo sutartį dėl svarbių priežasčių. Tokiu būdu yra varžomos pensijų fondo dalyvio nuosavybės teisės ir pažeidžiamas Konstitucijoje įtvirtintas nuosavybės neliečiamybės principas.“ Pažymėtina, kad toks teismo sprendimas nereiškia, kad automatiškai įsigalioja pasitraukimo iš pensijų fondų galimybė. Seimas įgijo prievolę koreguoti Pensijų kaupimo įstatymą ir jame numatyti priežastis, kurios leistų anksčiau laiko nutraukti kaupimo sutartį bei atsiimti jau sukauptas lėšas. KT nurodė, kad „siekiant užtikrinti viešąjį interesą, kad visa senatvės pensijų sistema veiktų darniai, tokie įstatyme nustatyti pensijų kaupimo pabaigos atvejai turi būti išimtiniai, kai iš esmės pasikeičia pensijų kaupimo dalyvio gyvenimo aplinkybės, dėl kurių dalyvavimas kaupime jam tampa itin apsunkintas ar betikslis.“⁷⁷

Kai kurie ekspertai KT sprendimą leisti pasitraukti iš pensijų kaupimo dėl svarbių priežasčių vertina palankiai, manoma, kad tokia galimybė padidintų pasitikėjimą kaupimo sistema. Lazutka tuomet teigė, kad sprendimas galėjo būti priimtas iškart priimant įstatymą, dar prieš 20 metų. Ekonomistas mano, kad keičiant įstatymą turi būti numatyta, kaip ir kokie pinigai bus atiduodami – ar bus atiduodama ir tai, kuo prisidėjo valstybė, ar tik asmens įmokos. Profesoriaus manymu, svarbios priežastys, leidžiančios nutraukti kaupimą, gali būti susijusios su liga, nedarbingumu ar pasikeitusia šeimine padėtimi. Lazutka manytų, kad kai kuriais atvejais galėtų būti palikta galimybė pasitraukti iš pensijų kaupimo neatsiimant sukauptų pinigų. Tai galėtų būti šeiminių priežasčių – pavyzdžiui, vienišos mamos augindamos vaikus neretai susiduria su skurdo riba.⁷⁸

Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos vadovas Tadas Gudaitis teigė, kad KT paskelbus išaiškinimą dėl galimybės žmonėms nutraukti pensijų kaupimo sutartis gyventojų pasitikėjimas šia sistema ir motyvacija kaupti pensijai turėtų padidėti, nes kaupiantis asmuo žinos, kad išskirtiniais atvejais, kai bus svarbi priežastis, jam pačiam ar artimiesiems bus galima pasiimti sukauptas lėšas. Eksperto nuomone, kritinės ligos galėtų būti tie išskirtiniai atvejai, tačiau dėl to dar reikia išsamų diskusijų.⁷⁹

Buvusi socialinės apsaugos ir darbo ministrė Monika Navickienė TV3 laidoje „Dėmesio centre“ kalbėdama apie galimas pasitraukimo iš pensijų kaupimo priežastis nurodė, kad tai galėtų būti sunki negalia, ištikusi arba kaupiantįjį, arba kaupiančiojo artimajį, gyvenantį tose pačiuose namuose. Taip pat kritinė liga, dantų protezavimas arba problemos dėl nepataisomai sugadinto būsto. Ministrės teigimu, bus siūloma, kad asmuo galėtų pats nuspręsti, kokia aplinkybė jam galėtų būti išskirtinė ir itin apsunkinanti kaupimą, bet žmogus turėtų įrodyti bendrovei, kad priežastis sviri.⁸⁰

Dar 2023 m. pabaigoje buvo paskelbi gyventojų apklausos, kurią Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos užsakymu atliko bendrovė „Spinter tyrimai“, rezultatai. Atlikus apklausą paaiškėjo, kad leidus pasiimti pensijų fonduose sukauptas

⁷² Kirilova, P. (2023 m. rugpjūčio 3 d.). Lazutka apie siūlymą leisti atsiimti dalį lėšų iš pensijų fondų: tai žingsnis žmonės palaipsniui paleisti iš antros pakopos. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2048893/lazutka-apie-siulyma-leisti-atsiimti-dali-lesu-is-pensiju-fondu-tai-zingsnis-zmones-palaipsniui-paleisti-is-antros-pakopos>

⁷³ Karaliūnaitė, U. (2021 m. rugsėjo 3 d.). Estai prisizaidė su pensijų fondais: jau matomos pasekmės. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslo-pozivius/naujienos/estai-prisizaide-su-pensiju-fondais-jau-matomos-pasekmes-88101837>

⁷⁴ €1.5 billion paid out from second pillar following pension reform. (2023 m. rugsėjo 8 d.). Prieiga per internetą: <https://news.err.ee/1609094117/1-5-billion-paid-out-from-second-pillar-following-pension-reform>

⁷⁵ Economists: Second pension pillar closures mainly in low-savings households. (2023 m. rugpjūčio 28 d.). Prieiga per internetą: <https://news.err.ee/1609079921/economists-second-pension-pillar-closures-mainly-in-low-savings-households>

⁷⁶ Seimas svarstys, ar leisti iš pensijų fondų pasiimti iki 10.800 Eur. (2023 m. spalio 31 d.). Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/finansai-apskaita/2023/10/31/seimas-svarstys-ar-leisti-is-pensiju-fondu-pasiimti-iki-10800-eur>

⁷⁷ Gudavičius, S. (2024 m. kovo 7 d.). Konstitucinis Teismas: turi būti numatyta galimybė išeiti iš pensijų fondo. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2024/03/07/draudimas-iseiti-is-pensiju-fondo-priestaruja-konstitucijai>

⁷⁸ Kirilova, P. ir Sagaitytė, G. (2024 m. kovo 7 d.). Ekspertai: priežastys pasitraukti iš pensijų kaupimo galėtų būti neįgalumas, liga ar pasikeitusi šeiminių padėtis. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2216576/ekspertai-priezastys-pasitraukti-is-pensiju-kaupimo-galetu-buti-neigalumas-liga-ar-pasikeitusi-seimine-padetis>

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Navickienė įvardijo galimas pensijų kaupimo nutraukimo priežastis: tarp jų – išimtis, kaip atsiimti pinigus. (2024 m. balandžio 8 d.). Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/navickiene-ivardijo-galimas-pensiju-kaupimo-nutraukimo-priezastis-tarp-ju-ismintis-kaip-atsiimti-pinigus-n1330008>

lėšas anksčiau laiko tai padarytų 43 proc. juose kaupiančių šalies gyventojų, o 46 proc. pensijų fondų dalyvių kaupiamų lėšų nelieštų. Teigiama, kad daugiausia norinčių pasinaudoti atsiėmimo teise yra tarp žmonių iki 35 m.⁸¹

Laukia neišvengiami pokyčiai antrosios pensijų pakopos sistemoje. Ekspertai atkreipia dėmesį, kad dažni atnaujinimai ir reformos skatina nepasitikėjimą sistema, ir primena, kad pirmiausia diskutuojant apie galimus pakeitimus reikia žvelgti per visos sistemos tvarumo perspektyvą, vertinant sprendimo poveikį gyventojams.

8. Profesiniai fondai ir darbdavių įsitraukimas

Daugelis ekspertų pripažįsta, kad prie didesnių pensijų kitose ES šalyse reikšmingai prisideda vadinamoji „darbdavio pensija“ – kai darbdavys įmoka prisideda prie darbuotojo pensijos kaupimo numatytuose fonduose. Lietuvoje jau nuo 2006 m. veikia Profesinių pensijų kaupimo įstatymas, tačiau prie papildomo pensijų kaupimo Lietuvoje prisideda nedidelė dalis darbdavių.

Darbdavio arba profesinės pensijos kaupimas yra plačiai paplitusi praktika Europos valstybėse. ES ir Skandinavijos šalyse apie 80-90 proc. darbdavių prisideda prie darbuotojų pensijų kaupimo, o kai kuriose šalyse, pavyzdžiui Islandijoje, „darbdavio pensija“ sudaro net apie pusę asmens gaunamos pensijos išmokos sumos. Lietuvoje tai daro tik apie 15-20 proc. darbdavių, o tai rodo, kad stipriai atsiliekama nuo Europos vidurkio.⁸²

Viešuosiuose šaltiniuose nuolat akcentuojama, kad norint pasiekti rekomenduojamą 70 proc. pajamų pakeitimo normą neužtenka vien kaupimo antrojoje pensijų pakopoje su valstybės parama. Skaičiuojama, kad pagal dabartinę situaciją išmokos iš antrosios pensijų pakopos gali sudaryti apie 15 proc. ankstesnių pajamų, todėl išryškėja darbdavio prisidėjimo aktualumas.⁸³ Jau greitai bus du dešimtmečiai, kai Lietuvoje įstatymas numato galimybę kaupti pensiją profesiniuose pensijų fonduose, tačiau jų vis dar nėra, o kaip alternatyva profesiniams fondams siūloma galimybė darbdaviams papildomai mokėti įmokas darbuotojams į antrąją arba trečiąją pensijų pakopą.

2023 metų kovą pasirodė socialdemokratų siūlymas grįžti prie profesinių pensijų fondų idėjos. Anot Syso, tai galėtų būti patraukli alternatyva daugelį nuvylusiems pensijos kaupimo būdams.⁸⁴ Tačiau platesnė vieša diskusija dėl profesinių fondų idėjos atgaivinimo neprasisidėjo. Kodėl tiek metų egzistuojant įstatymui Lietuva vis dar neturi profesinių fondų, buvo diskutuojama dar 2019 m. Buvo teigiama, kad profesinės sąjungos ir darbdaviai neranda sutarimo, kaip profesiniai pensijų fondai turėtų veikti ir kas turėtų juos valdyti. Prof sąjungos tam per silpnos, o valdžios atstovams ir darbdaviams trūksta ryžto.⁸⁵

Viešuosiuose šaltiniuose daugiausia akcentuojama, kad darbdavio prisidėjimas gali būti puiki ilgalaikė motyvuojanti priemonė darbuotojams dėl kelių priežasčių: (1) sumokėtos darbdavio įmokos virs didesne pensijos išmoka ateityje, (2) darbdavio įmokos nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu ar kitais su darbo santykiais susijusiais mokesčiais, (3) suteikiama laisvė pasirinkti įmokos dydį ir periodiškumą.⁸⁶ Tačiau ši priemonė nėra itin populiari. Apskaičiuota, kad 2023 m. trečiosios pakopos fonduose buvo apie 12 tūkst. sąskaitų, kurios sulaukia darbdavių įmokų.⁸⁷

Kodėl Lietuvoje nėra populiari darbdaviams prisidėti prie darbuotojų pensijų kaupimo?⁸⁸ Kelios priežastys:

- darbuotojai labai dažnai keičia darbus, nebėra prisirišimo prie darbdavio;
- darbdavių pinigai iškeliauja į pensijų fondus ir tampa nekontroliuojami, sunku užtikrinti, kaip pensijų fondai juos investuoja;
- pačių darbuotojų iniciatyvos trūkumas ir neporas – jie nori pinigų čia ir dabar, o ne tada, kai ateis pensija;
- nepasitikėjimas pensijų sistema ir kaupimo fondais.⁸⁹

Informacinėje erdvėje teigiama, kad šis pensijos kaupimo būdas vis labiau populiarėja, bet vis dar trūksta informacijos. Tai rodo ir „Luminor“ banko užsakymu atlikta apklausa. Duomenys rodo, kad tik 4 žmonės iš 10 žino apie galimybę darbdaviams prisidėti prie pensijos kaupimo trečiojoje pakopoje. Taip pat apklausa parodė, kad 40 proc. apklaustųjų

⁸¹ Apklausa: 43 proc. gyventojų leidus pasiimti pinigus iš pensijų fondų. (2023 m. gruodžio 11 d.). Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/apklausa-43-proc-gyventoju-leidus-pasiimtu-pinigus-is-pensiju-fondu-662-2159086>

⁸² Pasakė, ko tikėtis ateities pensininkams Lietuvoje: remiantis prognoze, esame paskutiniai ES. (2024 m. gegužės 6 d.). Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/projektai/sutaupyk/taupymo-aktualijos/pasake-ko-tiketis-ateities-pensininkams-lietuvoje-remiantis-prognoze-esame-paskutiniai-es-96446015>

⁸³ Kaupiame pensijai: kodėl aktualus darbdavio indėlis? (2024 m. balandžio 2 d.). Prieiga per internetą: <https://blog.swedbank.lt/pensija/kaupiame-pensijai-kodel-aktualus-darbdavio-indelis>

⁸⁴ Socialdemokratų ragina grįžti prie profesinių fondų idėjos. (2023 m. kovo 24 d.). Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/socialdemokratu-ragina-grizti-prie-profesiniu-fondu-idejos-92893015>

⁸⁵ Korsakovaitė, U. (2019 m. rugsėjo 22 d.). Profesiniai pensijų fondai žibė ugnį: nesutaria, kaip veikti ir kas valdytų. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1099838/profesiniai-pensiju-fondai-izibe-ugni-nesutaria-kaip-veiku-ir-kas-valdytu>

⁸⁶ Atsakingas požiūris į komandą atsiperka. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.goindex.lt/darbdavio-pensija/#>

⁸⁷ Mykolaitytė, K. (2023 m. gegužės 25 d.). Kaip senatvėje gauti didesnę pensiją? Su tuo susijęs ir jūsų darbdavys. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/prisideti-prie-darbuotojo-pensijos-ryztasi-retas-darbdavys-kalti-ir-darbuotojai-662-2058576>

⁸⁸ Piečytė, M. (2023 m. kovo 4 d.). Nors ir gali, prie sotesnių lietuvių pensijų darbdaviai beveik neprisideda: tikina, kad to nenori patys darbuotojai. Prieiga per internetą: <https://www.lytas.lt/verslas/mano-pinigai/2023/03/04/news/nors-ir-gali-prie-sotesniu-lietuviu-pensiju-darbdaviai-beveik-nepresideda-tikina-kad-to-nenori-patys-darbuotojai-26271431>

⁸⁹ Žilionis, M. (2023 m. vasario 23 d.). Lietuviai patys nenori 306 eurais didesnių pensijų? Paaiškino, kodėl esate mažiau verti darbuotojai už švedus. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/lietuviai-patys-nenori-306-eurais-didesniu-pensiju-paaiskino-kodel-esate-maziau-verti-darbuotojai-uz-svedus-n1220373>

sutinka su tuo, jog darbdavio įmokos į pensijų fondą padeda užtikrinti darbuotojų saugesnę ateitį ir kad tai rodo rūpinimąsi darbuotojais ilgalaikėje perspektyvoje. Prieš dvejus metus per analogišką apklausą su šiuo teiginiu sutiko 33 proc. respondentų. Nuo 2021 m. manančių, kad darbdavio prisidėjimas prie kaupimo padeda išlaikyti darbuotojų lojalumą, sumažėjo 7 proc. – nuo 41 iki 34 proc.⁹⁰

Apibendrinant galima teigti, kad stipriausiose pensijų sistemose darbdavio įmokos yra svarbus elementas, leidžiantis reikšmingai prisidėti prie darbuotojo būsimo pensijos dydžio, o Lietuvoje jis laikomas praktiška motyvacijos priemone, naudinga ir darbuotojui, ir darbdaviui. Deja, šią priemonę Lietuvoje taikančių darbdavių vis dar yra nedaug – iki 20 proc.

9. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Europos Sąjungoje pensijų sistemos yra labai skirtingos ir sunkiai palyginamos, nes kiekviena valstybė narė turi savo unikalius socialinės apsaugos ir pensijų sistemų modelius, prie kurių formavimosi prisidėjo skirtinga šalių istorija, kultūros, ekonomikos ir politikos raida. Tačiau visas pensijų sistemas vienija bendras tikslas – užtikrinti kuo oresnį gyvenimo lygį vyresnio amžiaus žmonėms, baigusiems darbinę karjerą. Nors Europos šalių pensijų sistemos gana skirtingos, o kai kurios valstybės gali geriau užtikrinti pensininkų aprūpinimą, visos šalys patiria tam tikrų sunkumų šioje srityje. ES institucijos įvardija bendrus pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduria valstybės narės, tai:

- pensininkų pragyvenimo lygis yra žemesnis nei dirbančių asmenų;
- esama didelių skurdo rizikos ir pensijų pajamų skirtumų tarp šalių;
- didelis atotrūkis tarp moterų ir vyrų pensijų – vyresnio amžiaus moterims gresia didesnis skurdo ar socialinės atskirties pavojus nei vyrams, o moterų pensijos yra vidutiniškai beveik trečdaliu mažesnės už vyrų.

Lietuvos viešajame diskurse teigiama, kad šalyje senatvės pensija yra viena mažiausių Europos Sąjungoje – ekspertai mano, kad į pensiją išėję Lietuvos gyventojai gauna mažiau nei pusę buvusio atlyginimo, o skurdas gresia kas ketvirtam pensininkui. Pagal Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) prognozes, netolimoje ateityje pensijų dydžius pralengs ir skurdesnės šalys. Nors pensijos yra indeksuojamos kasmet, tačiau pensininkai išlieka viena labiausiai skurstančių socialinių grupių. Atsižvelgiant į Valstybės kontrolės vertinimą galima teigti, kad „Sodros“ pensijos sistema vis dar yra tobulintina.

Lietuvos ir užsienio ekspertai teigia, kad demografinės problemos – senėjanti visuomenė, mažas gimstamumas ir ilgėjanti gyvenimo trukmė – verčia arba ateityje privers Lietuvą ir kitas ES šalis iš naujo persvarstyti, kaip finansuoti savo pensijų sistemas. Lietuvos informacinėje erdvėje kol kas pačiu akivaizdžiausiu pensijų sistemos finansavimo būdu yra pripažįstamas pensinio amžiaus ilginimas, nors gali būti ieškoma ir kitų sprendimų. Teigiama, kad norint ilginti pensinį amžių, pirmiausia reikėtų ieškoti būdų ilginti sveiko gyvenimo trukmę, kad žmogus išliktų darbingas kuo ilgesnį laiką, paruošti darbo rinkas, imtis priemonių, kad būtų išlaikyta darbuotojų kvalifikacija.

Visuotinai pripažįstama, kad egzistuoja socialinė problema – lyčių pajamų atotrūkis, kuris akivaizdžiai matomas ir pensijų sistemose. 2019 m. vyresnės nei 65 metų moterys ES šalyse gavo vidutiniškai 29 proc. mažesnes pensijas nei vyrai. Lietuvos statistika taip pat atspindi šią problemą – moterų išmokos yra mažesnės už vyrų, joms kur kas dažniau gresia senatvėje gyventi skurde ir patirti socialinę atskirtį. Lyčių pensijų atotrūkis viešajame diskurse dažnai laikomas itin sudėtinga, kompleksine socialine ir moraline problema, kuri egzistuoja visose ES valstybėse. Šis atotrūkis pirmiausia atsiranda dėl moterų ir vyrų darbo užmokesčių skirtumų bei moterims tenkančio sudėtingesnio šeimos ir darbo interesų derinimo. Problema reikalauja kompleksinių sprendimų, nes moterų gyvenimo trukmė ilgesnė nei vyrų – jos ilgesnį laiką praleidžia gyvendamos pensijoje, taip pat jų finansinė padėtis gerokai pablogėja netekus gyvenimo partnerio.

Daugelyje Vakarų šalių valstybinė pensijų sistema gali užtikrinti tik bazines gyventojų pajamas sulaukus pensinio amžiaus. Šalia valstybinės pensijų sistemos dažnai veikia pensijų kaupimo mechanizmai, į kuriuos gyventojai investuoja būdami darbingo amžiaus. 2004 m. Lietuvoje pradėjo veikti antroji pensijų pakopa, kuri suteikia šalies gyventojams galimybę prisidėti prie savo gerovės senatvėje ir pasirinktinai kaupti privačiuose pensijų fonduose kartu su valstybės parama. Tačiau šis pensijos kaupimo būdas nuolat kelia diskusijas. Numatomos ribotos galimybės pasitraukti iš pensijų kaupimo sukėlė aktyvias diskusijas dėl jo privalomumo ir atvėrė galimybę dar kartą taisyti sistemą ir įteisinti atitinkamus pokyčius.

2023 metų rugpjūtį viešojoje erdvėje nuskambėjo prezidento siūlymas leisti gyventojams bent kartą gyvenime pasiimti ketvirtį sukauptų pinigų iš pensijų fondų. Buvo teigiama, kad tokį pasiūlymą paskatino gyventojų nepasitikėjimas antrąja pensijų pakopa – daugiau kaip 60 proc. naujai pakviestų gyventojų atsisakė kaupti antrojoje pensijų pakopoje, o apklausiami gyventojai teigia, kad norėtų pokyčių pačiame kaupimo modelyje. Atsižvelgiant į KT sprendimą aišku, kad laukia neišvengiami pokyčiai antrosios pensijų pakopos sistemoje. Ekspertai atkreipia dėmesį, kad dažni atnaujinimai ir reformos skatina nepasitikėjimą sistema, ir primena, kad pirmiausia diskutuojant apie galimus pakeitimus reikia žvelgti per visos sistemos tvarumo perspektyvą, vertinant sprendimo poveikį gyventojams.

Lietuvos viešojoje erdvėje aptardami ES šalių pensijų sistemas daugelis ekspertų pripažįsta, kad prie didesnių pensijų kitose ES šalyse reikšmingai prisideda vadinamoji „darbdavio pensija“ – kai darbdavys savo įmoka prisideda prie darbuotojo pensijos kaupimo fonduose. Lietuvoje jau nuo 2006 m. veikia Profesinių pensijų kaupimo įstatymas, tačiau prie papildomo

⁹⁰ Tyrimas: ką iš tiesų apie darbdavio prisidėjimą prie pensijos mano darbuotojai. (2024 m. sausio 29 d.). Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/tyrimas-ka-is-tiesu-apie-darbdavio-prisidėjima-prie-pensijos-mano-darbuotojai-662-2182942>

pensijų kaupimo prisideda nedidelė dalis darbdavių. Stipriausiose pensijų sistemose darbdavio įmokos yra svarbus elementas, leidžiantis reikšmingai prisidėti prie būsimo pensijos dydžio. Deja, šią priemonę Lietuvoje taikančių darbdavių vis dar yra nedaug – iki 20 proc.

Atkreipiame dėmesį, kad:

- Adekvati pensija užtikrina, kad vyresniame amžiuje žmonės galėtų gyventi oriai ir patenkinti savo poreikius. Adekvatus pensijos dydis suteikia stabilų pajamų šaltinį, gali apsaugoti nuo skurdo senatvėje. Didesnė pensija leidžia vyresniems žmonėms geriau pasirūpinti savo sveikata ir gerove, taip pat veikia bendrą ekonominį stabilumą, nes vyresnio amžiaus žmonės išleidžia pensijas prekių ir paslaugų rinkoje. Tinkamas pensijų dydis skatina socialinę lygybę ir mažina atskirtį tarp skirtingų visuomenės grupių.
- Mažinti vyrų ir moterų pensijų atotrūkį yra svarbu siekiant užtikrinti socialinę lygybę, teisingumą ir ekonominį stabilumą. Mažinant šią atskirtį užtikrinamos lygios galimybės abiem lytims. Be to, mažesnė atskirtis padeda kovoti su skurdu. Mažinant atskirtį skatinamas visuomenės pasitikėjimas pensijų sistema ir valstybės institucijomis, kurios siekia užtikrinti teisingumą ir lygybę visiems piliečiams. Sumažinti vyrų ir moterų pensijų atskirtį yra žingsnis didesnės lygybės valstybėje link.
- Svarbu didinti pasitikėjimą pensijų sistema ir ugdyti žmonių finansinį raštingumą. Stabilumas taip pat yra labai svarbi dedamoji, prisidedanti prie gyventojų pasitikėjimo sistema. Pasitikėjimą pensijų sistema galima ugdyti skatinant skaidrumą ir dialogą su visuomene. Svarbu, kad informacija apie pensijų fondų veiklą ir investicijas būtų prieinama ir suprantama visiems. Švietimo programos, konsultacijos ir vieši susitikimai padėtų žmonėms geriau suprasti pensijų kaupimo procesą. Svarbu skatinti efektyvią priežiūrą ir reguliavimą, kad žmonės galėtų jaustis saugūs ir pasitikintys sistema. Ugdyti pasitikėjimą pensijų sistema yra ilgalaikis procesas, reikalaujantis nuolatinio dėmesio ir bendradarbiavimo tarp valdžios institucijų ir visuomenės.
- Darbdaviai galėtų daugiau prisidėti prie darbuotojų pensijų kaupimo, nes tai yra svarbus socialinės atsakomybės elementas. Šis indėlis galėtų padėti bent iš dalies užtikrinti darbuotojų finansinį saugumą senatvėje ir sumažinti spaudimą valstybės socialinei sistemai.